

Nord Literar®

Revistă de cultură editată cu sprijinul financiar al Consiliului Județean Maramureș. Apare sub egida Uniunii Scriitorilor din România.

SUMAR

- **Rodica DRAGOMIR:** *Poemul lunii*; **Gheorghe PÂRJĂ:** *Dinu Flămând, acest mare poet român* (p. 2) • **Mircea POPA:** *Adam Puslojić și spiritul balcanic vlaho-sârbesc* (p. 3) • **Delia MUNTEAN:** *Despre (ne)vindecare* (p. 4) • **Constantin CUBLEȘAN:** *„Sunt un cuvânt în rostire”* (p. 5)
- **Daniela SITAR-TĂUT:** *Paris Express* (p. 6) • **Liviu Ioan STOICIU:** *Poeme* (p. 7) • **Ovidiu PECICAN:** *Orizont literar bănățean* (p. 8)
- **Ioan MARIȘ:** *In memoriam Petru M. Haș* (p. 9) • **Dana BUZURA-GAGNIUC:** *Buzura la Berința* (p. 10) • **Gheorghe PÂRJĂ:** *În fața legendei Gheza Vida* (p. 11) • **Gheorghe PÂRJĂ** în dialog cu **Ioan Es. POP:** *„Poezia seamănă, într-un fel, cu Dumnezeu”* (p. 12-13)
- **Elena CĂRĂUȘAN:** *Poezii* (p. 14) • **Raluca HĂȘMĂȘAN:** *Caleidoscop poetic în tonuri vii* (p. 15) • **Dan Marius COZMA:** *Din însemnările unui pierde-vară* (p. 16) • **Ana OLOS:** *Pâlניה și Stamate x 24* (p. 17) • **Cenaclul „Voci Eminesciene”, Alexandra Cornelia CODREA:** *Poezii* (p. 18, 19) • **Lucian PERȚA:** *Parodie* (p. 19) • **André DOMS** – *versuri traduse din limba franceză de Horia BĂDESCU* (p. 20)

POEMUL LUNII

Rodica DRAGOMIR

În colțul acesta de Nord

În colțul acesta de Nord,
oamenii țin parcă în spate
râu ce desparte
frate de frate.
Călcând pământul descuți,
ei simt vibrând
glasul surd al celor
trecuți.

Pietre din râuri cu nume de
fată sunt oase albite de lacrimi
vărsate.

Taine de veacuri le cântă pădurea
prin murmur de cetini
și-n case cu porți de cetate
se nasc prunci înveliți în
rostirea legendelor sacre.
În cuvinte dospite-n adâncuri,
zac adevăruri ce-s frânțe, iar
cele ascunse în taina
cărților sfinte din Perii prunciei
sunt temelii veciei.

Tata-mi spunea, când râul
ajuns-a zvârcolire ghimpată,
să nu uit
să zbor peste apă cu aripi de foc,
cu gândul de piatră,
să-nnod firul ce-mi leagă ființa
de locul sfinției.

Și timpul străbunilor trece
prin mine, ca firul de iarbă
tășnind prin pământ,
și-adâncul și dorul le serie.

DINU FLĂMÂND, ACEST MARE POET ROMÂN

Gheorghe PĂRJA

De Ziua Internațională a Poeziei, a avut loc o întâlnire adecvată la Colegiul Național „Vasile Lucaciu” din Baia Mare, unde au venit în ospetie literară membri ai Cenaclului de cultură „Voci eminesciene”, de la Colegiul Național „Mihai Eminescu”, alături de profesoarele Monica D. Căndea și Alina Andreicuț. Amfitrioana manifestării a fost profesoara, criticul literar Daniela Sitar-Tăut. Cum a fost cinstită și Ziua Francofoniei, elevi de la cele două colegii băimărene au tradus în limba lui Baudelaire poeme din creația poetilor invitați: Florica Bud, Gheorghe Mihai Bârlea, Elena Cărașan, Ștefan Jurcă, Nicolae Scheianu, Alexa Gavril Băle. Invitat de onoare a fost doamna Dana Buzura Gagniu, managerul Revistei de Cultură *Nord Literar*. Când mi-a venit și mie rândul să povestesc ceva despre miracolul cuvintelor, am simțit că ar fi potrivit să evoc povestea unei deveniri lirice românești de excepție. Este vorba despre poetul român Dinu Flămând, devenit un hidalgo al poeziei europene. Prietenia mea cu el a început în urmă cu o jumătate de veac, la Cluj-Napoca, pe când Dinu era la sfârșitul studiilor universitare, confirmat și ca un redutabil echinoxist. Apoi, în studenția mea bucureșteană, l-am reîntâlnit ca redactor la revistele *Amfiteatru* și *Viața studentescă*. M-a atras colaborator la cele două publicații. A fost pentru mine o experiență poetică și publicistică de mare folos. A fost invitat de mai multe ori la Serile de Poezie de la Desești. A făcut parte din echipa de scriitori care l-a însoțit pe Nichita Stănescu în satul de pe Valca Marei și la Săpânța. Atunci a citit câteva poeme care prevesteau plecarea. În anul 1980 pleacă din țară și se stabilește la Paris. Lucrează la Radio France International. Steaua lui urcă pe cerul literaturii europene. Deci și a celei românești. Traduce inspirat din literaturile franceză, spaniolă, italiană, portugheză. Așa, în dreptul numelui Dinu Flămând scrie poet, eseist, diplomat, jurnalist francez originar din România, precum și comentator politic în presa românească. Dinu Flămând începe să fie recunoscut, pe plan internațional, ca unul dintre marii poeți ai Europei.

Poetul spaniol Luis Garcia Montero, actualul președinte al faimosului Institut „Cervantes”, îi prezenta recenta carte, apărută în Spania, *Primavera en Praga*

(Editura Visor, 2022) în următorii termeni: „Poezia lui Dinu Flămând este o oglindă elegiacă a istoriei. Fiecare din poemele sale este ca o excavare arheologică, fiindcă poți distinge în ea, în orice clipă, toate straturile timpului care îi conferă sens. Capacitatea lui Flămând de a aduce laolaltă detaliile cotidiene exacte, cu vocea vechilor măeștri, constituie un complex proaspăt, o grădină a plăcerilor, ca la Bosh, unde toți locuitorii ei sunt cât se poate de umani, fii ai unui loc anume și ai timpului, cu toții însă victime ale timpului istoriei. Probabil acest volum este cea mai bună carte a acestui mare poet român, care este una dintre vocile esențiale ale poeziei europene contemporane”.

Același titlu, tradus deja în câteva limbi, a determinat conducerea campusului internațional „La Cité Universitaire” din Paris să-l desemneze pe poetul român oaspete de onoare al Noptilor de Poezie ce se desfășoară în aceste zile în capitala Franței. În urmă cu două săptămâni, poetul român a susținut recitaluri în cinci orașe din Mexic, unde a lansat o antologie a poeziei românești contemporane.

Această întâmplare sincronică, un duplex liric Baia Mare – Paris, nu este nimic forțat, ci face parte din deschiderea spiritului liric spre lume. Înainte de întâlnirea băimăreană, am vorbit eu Dinu la Paris și s-a bucurat că suntem împreună prin vectorii Cuvântului. Da, magia unor întâlniri admirabile! Nu uit a spune că recentul incunecat cu această virtute lirică europeană este o prezență constantă în paginile revistei de cultură *Nord Literar*. Ave Dinu, ave Poezia!

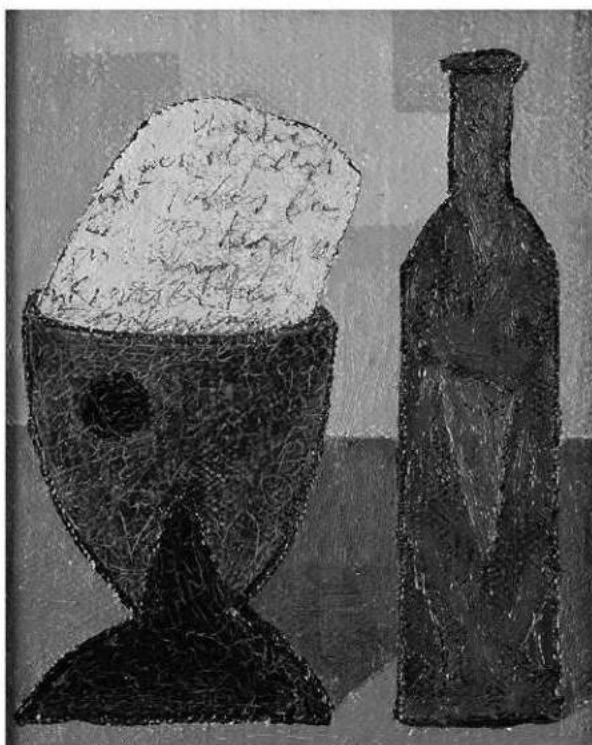
CĂRȚI ȘI REVISTE
PRIMATE LA REDACȚIE

CĂRȚI:

- Carmen Dărăbuș, *Literatura în interdisciplinaritate*, Editura Casa Cărții de Știință, Cluj-Napoca, 2023;
- Stan V. Cristea, *Marin Preda. Răsfrângeri în actualitate*, cronici literare, Editura Ains, Craiova, 2023;
- Vasile Dan Marchiș, *Literaturizarea uimirii*, versuri, Editura Napoca Star, Cluj-Napoca, 2023;
- Gheorghe Vidican, *Capriciile tăcerii*, versuri, Editura Brumar, Timișoara, 2020.

REVISTE:

- *România literară*, nr. 7, 8, 9, 10, 11/ februarie, martie 2023, București;
- *Tribuna*, nr. 492 / martie 2023, Cluj-Napoca;
- *Acolada*, nr. 2 / februarie 2023, Satu Mare;
- *Convorbiri literare*, nr. 3 / martie 2023, Iași;
- *Orizont*, nr. 2 / februarie 2023, Timișoara;
- *Litere*, nr. 2 / februarie 2023, Târgoviște;
- *Actualitatea literară*, nr. 122 / ianuarie-februarie 2023, Lugoj;
- *Răsunetul cultural*, nr. 2 / februarie 2023, Bistrița;
- *Arena literară*, nr. 28 / ianuarie-martie 2023, București;
- *Lumină lină / Gracious Light*, nr. 1, 2 / ianuarie-martie, aprilie-iunie 2023, New York;
- *Littera nova*, nr. 1 / 2023, Parla (Madrid);
- *Cu ciocara vopsită*, revistă de atitudine prin satiră și umor, nr. 1, 2 / ianuarie, martie 2023, Broșteni.

ADAM PUSLOJIĆ ȘI SPIRITUL BALCANIC VLAHO-SÂRBESC

Mircea POPA

Un reprezentant al sufletului românului timocean, foarte cunoscut în mediile literare românești, a fost până de curând Adam Puslojić, poet cu timbru personal în comunicarea sa cu semenii secolului XXI. Având rădăcini adânci în humusul natal al Timocului, unde a copilărit în casa bunicii, Adam Puslojić este un fel de valah din Moesia, întors de pe câmpurile de luptă daco-romane. Sufletul lui e traversat de puternice nostalgii dacice și lirice, iar întâlnirea cu poezia lui Nichita Stănescu l-a mearc definitiv. Venind de mai multe ori în țară, el, care nu vorbea vlaha de acasă, a învățat-o pe parcurs și a trecut la scrierea poeziilor direct în limba română. S-a întâmplat la vârsta de 51 de ani, când a scos volumul *Plâng, nu plâng*, marcând trecerea lui într-o altă zariște semantică. Îndrăgostit de dulcele grai vorbit la nord de Dunăre, fermecat de puterea imaginativă a lui Nichita Stănescu, și-a perfecționat limba și a devenit un traducător de clasă din poezia daco-română, pe care a popularizat-o în mediile slave sârbești. A tradus cu succes din Blaga, Barbu, Argezi, Nichita, Sorescu și a fost prieten cu mulți dintre scriitorii noștri contemporani. A fost și în Maramureș la „Serile de poezie de la Desești”, iar publicistul Gheorghe Pârja, pasionat de viața sa tumultuoasă și de prietenia care l-a legat de Nichita, i-a propus, și au realizat împreună, o frumoasă „carte a prieteniei”, *Sub podul lui Apollodor* (1998), în care omul Nichita e văzut în momentele sale de glorie și de crepuscul fizic, astfel încât nu se mai poate scrie o carte despre Nichita, fără a lăsa la o parte numeroase informații furnizate de poetul valah. Sub acest raport, amintirile lui Adam Puslojić au perpetuat scene unice de prietenie și de susținere reciprocă, relatate cu mult talent și cu înțelegere umană. Sunt anii cei mai buni ai relației lor, când Adam Puslojić și-a găsit cea de a doua patrie în interiorul limbii române, dezvoltând o largă paletă de prietenii, prin numeroase drumuri și popasuri făcute în țara noastră, unde poetul era așteptat cu interes și cu dragoste. Tip volubil și extrovertit, el și-a găsit aici numeroși comilitoni, cu care comunica eruptiv și vulcanic, sub semnul prieteniei și al stimulării culturilor zonale. Bărbos și dinamic, cu o înfățișare hirsută, de dac coborât de pe Columna lui Traian, Adam Puslojić a pășit pe teren spiritual românesc, găsim aici prietenii devotați, înțelegere și multă căldură sufletească, soldate cu premii, distincții și alegeri de „doctor honoris causa”. Puslojić a devenit astfel unul dintre factorii de legătură cei mai apreciați între cultura noastră și cea sârbească-macedoneană, din Bosnia și Muntenegru și lumea balcanică, așa cum a dovedit-o volumul său din 2007, *Baleanica*, prin care a pus pe harta sud-est europeană localitatea Cobișnița, unde s-a născut, și Belgradul prieteniei lui Nichita Stănescu. Sub zodia libertății postmoderniste și a unui stil atrăgător și direct, Puslojić a dobândit numeroase aprecieri pentru modul în care a știut să-și gestioneze zestrea poetică, să contribuie la îmbogățirea mijloacelor poetice, rod al unei verve și al unei călătorii speciale. Poezia sa seamănă cu o erupție vulcanică, în care focul și lava se răsfără la nesfârșit, tăind căi de purpură arzândă între solul arid și produsul trecut prin retortele focului. Creația sa lirică s-a încheiat brusc la sfârșitul lunii decembrie 2022, parca temător să nu apuce anul 2023, sătul de mizeria lumii și de durerile sufletului.

Adam Puslojić a fost un original. Oscilând între boemă și munca literară de traducător și de poet, valahul nostru din Serbia s-a afirmat ca un ins extrem de atașat de literatura română, pentru care a găsit resurse inepuizabile de a o recomanda spațiului balcanic. Imitându-l pe Nichita al nostru, care l-a fost un maestru în toate, el a ajuns să trăiască mai mult pentru prietenii, fiind bine introdus în secretele vieții literare din ambele țări. Iubea poezia și pe poeții, știa pe dinăfară versurii întregi din cei mai de seamă creatori ai noștri, încercând să reziste atât la ipostaza de „suetist”, cât și la cea imaginativă, care-i deschidea mari posibilități de explorare colegială, și posibilitatea de a ieși din mecanismele uzate ale vieții de fiecare zi. Poezia lui e pe alocuri antipoezie, vers liber, sincopat, antimuzical. Un limbaj poetic dezarticulat, antitetic, paradoxal, cultivând asimetrica, respingând incendiile vascularizate de o magmă poetică neunitară. Puslojić era omul șarmant al umbrelor somnambulice, al mersului pe sărmă, al unei neconștiente căutări de sine, de sensuri abia sugerate. Avea un suflet de adolescent și un entuziasm cât pentru zece catedrale, proiectându-și prea-plinul harului într-o necentenită alternanță a unui spirit vagant, de autentic *homo viator*. Anii festivalului de la Struga, prin care zona balcanică a unei umanități ignorate de prea multă vreme a putut fi scoasă la suprafață prin creații poetice de o semantică eruptivă, împachetate în formule de avangardism și „ciocotism”. De la debutul din 1967, cu volumul *Există pământ*, el își definitivează formula poetică prin *Cad spre cer* (1970), *Religia câinelui* (1974), *Cercuțul sângelui* (1987), *Muzeul Crăinei negre* (1989) etc., pe care le organizează ulterior în trilogia

Asimetria durerii, ediție ilustrată de Mirela Dumitrescu, în Editura Proema (Baia Mare). Esența comunicării este poezia ca formă de cunoaștere și de apropiere între popoare, punte de lansare spre Europa și spre lume, ca forme ale afirmării identitare. Messenger de frunte al acestei mari înfrățiri, frate de cruce cu Nichita, croit din aceeași stofă a unei largheți senioriale, căutând cu obstinație piatra unghiulară a spiritului haiducească balcanic, cu limbaj gnomic, esențializat, iubea Banatul și Timocul cu disperare și se complăcea transmitând aceluia care îl ascultau mesajul unui om aflat la întretăierea lumilor, într-o desăvârșită și caldă înțelegere cu limbajul dialectal al unei Români miniaturale. Declarându-se vorbitor al unei „limbi mioritice” străvechi, el se socotea mai degrabă „păstor” (*Sunt păstor*), care își enumera prietenii români în stil cădelnitat: „Bine ar fi să / mă pot opri / cam / pe aici // la Nichita, Eugen / la Ioan și Mircia / Eusebiu, Răvan și Adam // la lumină, cuvinte, / iarbă și linie, / tăcere mai nouă, / la pământ-glie”, izvorât dintr-o țărânie neaoșă, viscerală.

Poezia lui Adam Puslojić este un ciudat mozaic de elemente diverse, având la bază realitatea unui vechi substrat autohton, lăsat moștenire de legiunile romane din timpuri imemorabile, pe care și-o reclamă: „sunt un nou Decobal / bolnav de piatră / diamantin splătat-n / via Traiana”, ca apoi să se socotească un fel de Baba Novac, „frate danubian și preatimocean”, autodefinind la modul franc ca venind din preistoria locului: „Barbar sunt, dar ușor, solar hieratic, enigmatic, abiagramatic”. Revendicând un trecut zbucimiat și adeseori nefericit, Adam se socotea un mesager al timpului de față, întors de la Dumnezeu: „La noi / pe Dunăre”, unde a înghețat „Tabula Traiana”, unde „Dunărea fierbe ea o corbă”. Lumea lui e lumea de la Ister și Limes, unde e plasață „Cobășnița noastră celestră”. E un teren și o lume cu obârșii comune, în care propune o nouă lege pentru „invitația balcanică”. Produs al acestui spațiu, pe care îl consideră comun și moștenit prin surse livrate, el comite mai multe „amintiri din tinerețe”, în care omagiază locul nașterii: „din Craina luminoasă și neagră a Negotinului”, vede „adunându-se la un loc stelele Serbiei / de peste Dunărea sfântă / de la Ovidius Naso, acasă / Deschide-mi doamne cerul românesc / vedeți cum suntem noi, dumăneții din Apus”. Reîn-toarcerea în timp presupune reînvierea vremilor nesfârșite ale luptelor cu turcii, pe răbojul cărora figurează și dezastrul de la Câmpia Mierlei, al cneazului Lazăr: „Sunt mai mult / un guraliv păstor / doar cu două oi la gură // și la ochi- / care tot pasc în liniște / pe Câmpia Mierlei, unde / pe vremuri a păscut / (albastrul cerului) / și regele nostru Lazăr / pe care și eu l-am văzut / o singură dată-îmbrăcat / în moaște lui negre / și cu capul cusut de corp / cu un fir de mătase neagră / decât 211699 de zile... / zăgrăvite / ah, Doamne, au trecut / chiar atâtea / și eu mereu am tăcut” (*Sunt păstor*). Aceste locuri pe unde au luptat și păstorii străbuni, apelând mereu la un fundal istoric convulsivant, constituie o canava pe care el plasează imagini ale unei istorii eroice. Sunt vremuri în care cele nouă popoare de la Dunăre au moșit împreună cântece și balade haiducești, în cadrul cărora și haiducul de Adam își găsește locul predilect. Istoria noastră comună capătă dimensiuni tragice, de *Mioriță*, de cinstire a oaselor risipite pentru cauza dreaptă a libertății: „Încă mai simt și cutremurul / din anul... și din anul / și mirosul sângelui vărsat / a cincea oară în Balcani / într-un singur secol care / abia ieri a trecut... iar eu / intrul Intru-imediat // Oaia de mine, disciplinată, / oul de pasăre dezaripată / Unde începe România / și unde se termină Serbia? / Și-invers?” (*Maibine nu intrăm*). O bogată materie de inspirație o constituie cunoașterea reciprocă: „Suntem rude, dar nu ne plângem”. În vederea

acestor apropieri spirituale, el a recurs la o serie de vizite prin țară, transpuse liric nu de puține ori, prin viziuni pline de candoare și gingășie: *O fereastră mică pentru cerul înflorit la Breaza*. A umblat mult prin țară, de la Constanța la Oradea, de la Lančram la Desești, în Maramureș, a fost la Hobița și la Tg. Jiu, unde s-a închinat la *Masa Tăcerii*, proclamându-se „Clopotul lui Nichita”: „clopotul tău nebun sunt eu!”. Alte poezii, precum *La Brâncuși, Purtătorul de tăcere, Nemuritorul trecător, Astăzi, tăcerea mea, Piatra răscuită*, vorbesc de universul spiritual al lui Brâncuși, de surăsul dumnezeiesc al unora dintre sculpturile sale, acolo unde la „masa tăcerii mele / mă urmărește un scaun / ca un sărut uitat” (*Stele și tăcere*). Tot aici o invocă pe Maria Tănase, cea pe care o numește „Muza adormită”. La această masa a tăcerilor îi apare și misteriosul țărăn Constantin, cel care a umit universul cu creațiile lui: „de sus în jos vă priveșc din zbor / tot eu, primul și ultimul punct / al Coloanei Infinită și Masa / tăcerilor române de pe lume // despre care v-am cântat bucurios / toată bucuria și taina vieții / ca un nou Isus iscusit la noi / acasă a pornit spre Univers” (*Porții spre univers*).

O frăție, o tovarășie traică adună la un loc camerele acestor ținuturi: „să ne cântărim toate / casele și cârtecele / sângele lui Vasko Popa / și surăsul lui Stănescu”. Poetul acreditează și o *Arș poetică* personală, în care exprimă aspirații modeste: „Nu doresc să strălucesc / nu doresc să ajung Homer / doresc să fiu iarba verde / și o rămă în lumină”. Acest panism organic este corelat cu limba în care se exprimă: „Limba mea valahă / este o vâgăună / un abis cu patru ochi / din gură / și la fântâna lui Argezi / am băut poeme și psalmi”. Pe acest teme, el apelează la forme de adresare oltenesi, cu *bre, mă, moroi*, dar și la un lexic străvechi (*arângu*), oferindu-ne și o explicație a cuvântului „Drăgună”, înțeles de el metaforic, „ca un fel de plan de dragon”. În poezia sa, el pune în circulație, precum Anton Panu, o mulțime de cuvinte, intonații și trimiteri de substrat și la râul danubian care separă neamul, deoarece Dunărea noastră este uneori ca o sârbaică nărăvașă. Pe prietenii din Banat îi așteaptă la noi întâlniri, sugerându-le ceremonialul strategic: „vino cu vin de Recea, nu vin / de la Hago / Spre Dumnezeu de jos”.

Munca de traducător și de interpret al celor mai importanți scriitori români a fost pentru Puslojić o permanentă școală a perfecțiunii. A început cu *Plumb* al lui Bacovia, a continuat cu Eminescu, Blaga, Argezi, Ion Barbu, Geo Bogza, Tristan Tzara, Gellu Naum, Nichita, Doișă, Blandiana etc., prin traduceri expresive și comentarii inspirate. Lui Nichita i-a dăruit cartea *Sfânta pomnire a fratelui nostru pe nume Nichita Hristea Stănescu* (1996), lui Eminescu, după o vizită la Ipotești, i-a dăruit cartea *Muritori ce-i cu voi? sau Bunavestirea de Ipotești* (2007), lui Brâncuși, în volumul *Tăcere lustruită*, i-a închinat 43 de poezii. Repertoriul său românesc e nepus de bogat și de cuprinzător, iar acest „sărb de valah / și un valah sârb”, cum se autointitulează, a nuanțat cerul poeziei românești cu o spuză de noi infuzii solare, care strălucesc în eternitatea spațiului românesc. De aceea, putem spune împreună cu el: „Vino-mi, iarăși, în brațe, umbra umbrei / mele, nevinovată ca două stele la țară. / Unde... voi fi bătrân și singur, voi fi murit de mult!”.

DESPRE (NE)VINDECARE

Delia MUNTEAN

„Zbor peste voi / dezbrăcată de mine în-
sămi» zice pasărea / către lumea din care a fugit și
nu mai încapă”... Tată semnul sub care se deschide
volumul de versuri *Ultima pagină* (Iași: Editura
Junimea, 2019) al lui Echim Vancea. Este *pasărea*
silită să-și lase în urmă povestea și să se îndrepte,
cu aripa beteagă și cu privirea tot mai „cumințită”
(cumințită, am zice noi), spre zări știut-neștiute.

Desprinderea e înregistrată de poet *au ra-
lenti*, poem cu poem. Volutele sunt complicate, urcă
și coboară, se adună spre a se risipi iarăși. Se împot-
molesc, apoi revin asupra unor locuri, a unor semne.
E ca și cum zborului i s-ar extinde – reinventându-l,
scriindu-l – cât mai mult durată, amânând astfel ceea
ce va să se împlinească („îmi lasă așadar / pentru o
seară copacii / și pasărea deghizată în zbor / să mi-o
lași // din frunze voi face / un anotimp mai aparte /
și din zbor talpă picioarelor mele // din întuneric se
prelinge / de-a lungul trupului un șuvoi de cuvinte //
și nu știu când voi putea pleca” – *crede*). Fiecare po-
pas reclamă trăiri a nime, colorate acum dintr-o per-
spectivă respinsă ori sfidată în alte vremi și stărnită de
semnul de carte ce șade premonitoriu înaintea *ultimei
pagini*. Capítolul rămas, ciobit cum este, e amplificat
dincolo de dimensiunile sale firești, convertit într-un
sfârșit continuu. Agonia, privegheată chiar de acela
care o consumă efectiv („de-o vreme / sunt foarte
aproape de moarte – / își spuse povestea înfruptân-
du-se / din propria pânză – / pânjenul / aflat într-o
confuză stare de veghe” – p. 57), e întoarsă imaginar
pe toate fețele, tortura (cu sensul inițial de *răsucire*)
prefăcându-se astfel în dovadă a supraviețuirii.

Este o dramatică testare pe cont propriu a
unei legi imposibil de așezat sub pecetea îndoielii
(„dezlegată de plăcerea atâtor ipocrite sfârșituri /
umbra strivește cuvânt cu cuvânt și voci după voci /
pe-altare floarea-soarelui coboară ca o stea nevăzu-
tă / în mormântul rușinat de-nțunerie și jocul ce-l
joci” – *umbra*), verdict de sub a cărui hegemonie
ființa caută să se protejeze prin Adevărul venit

dinăuntru, potrivit oricărei ingenuncheri. Adu-
cerea lui la suprafață bulversează eul liric, fiind
însoțită de istovitoare pîbegiri de la o atitudine la
alta: de la relaționarea afectuoasă cu trupul („numai
îndură-te de picioarele / înmuiate în lacrimi” – p. 61)
la detașare („e timpul să-mi las numele în loc de
viață / odată cu degetul putrezind într-un coș de rufe
murdare / aproape-i rugina neîmblânzită deasupra
doar noi – / eu și cîmîtirul plin de trupuri ce fug
de lumină” – în *tăcerea cuprinsă de amurg*), de
la tânguire („te uii pe fereastră / sunete de blues
sfâșie noaptea / ca un sfârșit” – *poem, I*) la furie
(„umbra nu poate fi trăită dincolo de întuneric – /
își spuse înstrăinat / îndepărtându-se să dea foc
unei cruci” – *poem, II*).

Răsucirea înspre imaginar și evadarea în vis
nu temperază însă *vârtejul* realului (contaminat, în
cazul de față, de o experiență durceroasă a autorului).
Nu dezleagă și nici nu păcălesc iremediabilul. Răul se
însinuează și în aceste lumi alternative, parțial com-
pensatoare, și are aceeași putere nefastă, întreținută
cu patimă de ființa însăși. Trezirea – *ultima*, de fiece
dată, și cu *somnul* „atârnat de buze” a sfidare – se
dovădește amarică, iar lectura corpului demolează
orice speranță („dimineată de dimineată / începi să
numeri de la unu la zece / și niciodată nu-ți iese /
numărătoarea” – *o clipă s-a dus*; sau: „câtă barba-
rie / să stai singur în fața deciziei tale / s-astepti /
dimineata / sub clopotele singure / numărându-ți
degetele / și mulțimea de prieteni / renunțând la
ființa ta” – *fără speranță la întoarcerea la urma
dintâi*). Nimic din ce e omeneș nu este cu adevărat
dispus (vrednic?) a se întâlni față în față cu clipa de
pe urmă: „e-aici o extrem de întunecată amiază /
nicicând pregătită pentru o singurătate / cât de cât
hotărâtă să-nfrunte pustia” (*și iată-mă singur*).

Și totuși, ce-i rămâne poetului într-o izbăvire?
Cum să se realcătuiește, să se mențină întreg
când tot ceea ce îl definește e zdrobit în confruntarea
cu neantul?

Lectorul care parcurge *jurnalul liric* al lui
Echim Vancea (cu a treia secțiune scrisă, conform
mențiunii autorului, pe patul de spital, în vara
lui 2018, însă mai toate poemele par îndatorate
vecinătății bolii) devine, într-un fel, părtaș la acest
joc cu moartea. Sau, poate, *joc de-a moartea*. Fiind-
că, în unele poeme, eul liric – actor și spectator al
dramei proprii – se lansează în straniu simulări de
întâmpinare (chiar de trăire) a *acelei* clipe, exerciții
pe care ochiul *cumințit* le detaliază migălos, coe-
rent, mobilizând toate simțurile: „atât a fost – /
o cădere în gol / un imperceptibil sunet de trup fără
rost / apoi / în fiecare noapte umbra lepădându-și /
mirosul de fecioară / prin spărtura neterminată /
a mormântului” (*și iată-mă singur*). Atari prevestiri,
gustate cu teamă, prelungite cinematografic, sunt
zugrăvite ca și cum ar fi deja în derulare, aspect pe

care îl susține implicit indicativul prezent al verbelor:
„îmbrățișarea umbrei / mă îmbarcă odată cu timpul /
pe o corabie nesfârșită / pe un drum fără întoarcere /
chiar dacă nu știu încotro // doamne urc anevoie
pasărea corăbiei / pasul îmi este pustiu de la o vreme /
chiar dacă-n jur e lumină / plâng și umbra râde de
mine / m-ai îmbarcat fără voia ta / doamne / încotro
mă duci // în juru-mi apele se fac uscat / uscatului
îi cresc aripi / sripilor le cresc lanțuri de ancore / și
se joacă cu soarele / departe peste ape / în timp ce
povestesc / despre plecări / niciodată despre întoar-
ceri” (*revenire*).

Poetul pare că se stinge scriind, osândit de
liniștea din „strigătul gropii”. De „tăcerea dintre
tăceri”. Nu mai este vorba aici de moartea altora, oa-
reum în acord cu legile firii („mai sunt în viață câțiva
bătrâni / dar și aceștia se fac înec nevăzuți” – *mă
visa prea târziu*). Mîntea și sufletul și trupul îi dau de
înțeles că se află în primejdie *destinul propriu*. Niciun
analgic nu vrea să mai funcționeze: visele dinainte
se retrag „în spatele ochilor”, „altarele-s mute de
atâtea profeții / și-abia de mai trăiești visându-te / în
spațiul dintre creatura fericită ce-ai fost / și greșeala
de-a nu crede că la început a fost potopul” (*strada
cu un singur nume*), duminicile și anotimpurile se
răresc (*aparente*), pe tarabe se lăfăie „pregătiri de
moarte” (*plata zborului*)...

Îi rămâne adevărul poeziei, singurul grație
cărui ființa *încă* nu se lasă învinsă: „fum și cenușă se
despart / de ziua potrivnică muzicilor / dar continuă
să cânte adănciți / în binevoitoare cuvinte” (*poem, II*).
Gestul scriptural îi îngăduie să-și metamorfozeze
devenirea personală într-o altfel de curgere, după
chipul și asemănarea sa („ziua își sprijină ochii pe
ochii mei” – p. 53). El capătă valoare soteriologică.
Fiecare poem – *priveghi* și *geneză* în egală măsură –
pare că îi prelungeste viața, animându-i orgoliul
și încăpățănarea de a lăsa noi urme, adică tot atâtea
biruințe împotriva hăului: „tu împarți umbre
din șapte în șapte zile / după modelul unor cărări
lirigătoare / și de fiecare dată adaugi clipe / o ultimă
pagină / nu mi-am dat încă seama că în timp ce-mi
vorbești / despre moarte suferi de săcăitoarea durere
a facerii” (*și iată-mă singur*).

Regăsim în secvența de mai sus un motiv
liric identicibil în numeroase alte poezii ale auto-
rului, cel al *umbrei*. Ea se preface adesea în instantă
de sine stătătoare, cu puteri depline. Își are propria
poveste. La Echim Vancea, umbra – lumină „în
cămașa de noapte” (*printre clipe*) – trăiește, precum
pasărea, sentimentul însingurării; umbra imploră
(*tăcerea-i tristețea umbrei*), ea îmbătrânește, plânge,
schilodește cuvintele (*umbra*), cunoaște umilinta
(„așezată în spatele tău / se simte înșelată / plină
de lacrimi / un pământ al nimănui” – *revenire*).
E obsesia de toate zilele a făpturii conștiente că se
trece: „a pleca nu știu când voi putea / iată o definiție
a umbrei” (*poem, I*) și, în același timp, entitatea care
o însoțește/își dă sufletul pe celălalt mal al *apei de
graniță* (un alt simbol agreeat de poet, cu insistență
pe îngrata condiție a vieții „între”: „dincoace apa
chinuită / de culoarea pietrelor / dincolo înfrânt de
sunetul clopoteilor” – *o clipă s-a dus*).

Reîntorcându-ne la valentele terapeutice ale
scrisurii, observăm că și acestea își au – în viziunea
autorului sighetean – marginile lor. Litania celui care
se confesează izbutește doar în parte să îmblânzească
graba poposirii pe malul ultim. E un gând „strecurat”
cam pe la mijlocul amplului monolog (aetorial și au-
etorial decopotrivă) și care ar putea trece neobservat la
o lectură grabită:

„chiar dacă moare
s-a născut din cuvinte
tot nu te vindecă”...

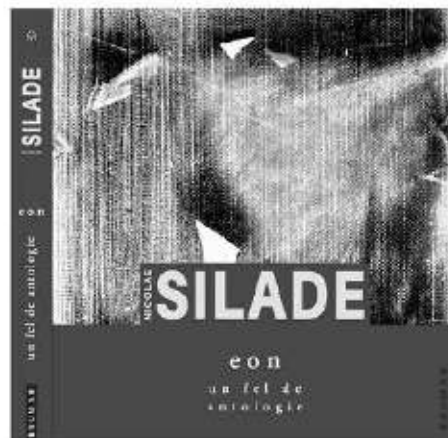
„SUNT UN CUVÂNT ÎN ROSTIRE”

Constantin CUBLEȘAN

Rostirea poetică a lui Nicolae Silade face parte din firea sa, din modul său de a percepe și de a trăi viața. De altfel, însuși își definește poezia în acest sens: „pentru cine crede că aceasta e poezie vin și spun: nu e poezie, / nu e proză, nici filozofie nu-i, nici religie, este legea mea scrisă pentru / mine, cuvântul meu către mine însumi, singurătatea mea dintâi, o / poți tu înțelege? o poți tu îmbrăca? fi asemenea mie și-ai să vezi, ai / să vezi cum se fac toate lucrurile, cele noi, cele frumoase, cele ne- / nțele de trainice” (*eternelia*). E cuprinsă în această mărturisire de sine o întreagă artă poetică. O autodefinire a liricii sale, a poeziei ce vine de undeva din adâncurile sale emoționale și se revarsă în afară, ca un râu sau ca un fluviu, dacă vrei, ca o curgere liniștită la suprafață, dar băntuită în adâncuri de mari și involburate neliniști.

Nicolae Silade e meditativ și reflexiv deopotrivă, într-un soi de cugetare fără sfârșit asupra a tot ce i se întâmplă, asupra a tot ce trăiește și mai ales asupra a tot ce crede cu tărie despre sensurile existenței. De aici și religiozitatea profundă ce străbate, ca o coordonată ordonatoare de stări, întregul demers poetic (*eon, un fel de antologie*, Editura Brumar, Timișoara, 2023): „când închid ochii te văd pe tine dumnezeule când îi deschid văd lumea / pe care ai biruit-o tu ce poate fi mai frumos decât această vedenie această / înălțare a sinelui în sine doamne cât de aproape e omul de tine și cât de / departe ești tu cât de înalt în această mărcție albastră m-am chemat pe / mine însumi la mine și am răspuns chemării mele și iată-mă și iată-l pe // cel flămând cel insetat cel ce plânge cel alungat din sine iată-l așezat / pe locul lui iată-l așezat la înălțime și marea cea mare unde vii să devii / și mai mare unde vii să devii și nesfârșita mare e ca o nesfârșită zi cum / nesfârșite sunt toate cele ce sunt și atotputernic este cel care este” (*ziua a șaptea, o hologramă vie*). Sub pecetea acestei căutări continue de sine se distribuie, într-un discurs de elevată retorică, toate momentele trăirilor, poetizate cu simplitate și cu sinceritate. Așa bunăoară, adresându-se unui virtual partener, de fapt rostindu-se meditativ sieși, caută dezlegarea împlinirilor firii: „ai încercat vreodată să vezi cum se face ziuă, cum se risipește / întunericul, cum dispar stelele și cum se șterge luna, cum / încetează concertul de greieri și cum începe liturgia matinală / a păsărilor? ai încercat vreodată să vezi cum se face ziuă / înainte de răsăritul soarelui? // e ca un început de lume, ca un început de viață, e la fel / ca atunci când Dumnezeu a zis «Să fie lumină!» și s-a / făcut lumină (și Dumnezeu a văzut că lumina era bună și / Dumnezeu a despărțit lumina de întuneric), dar era înainte / de răsăritul soarelui, înainte de despărțirea apelor de ape și / înainte să se arate useatul” (*in loc de cuvânt înainte, un înainte de cuvânt*). E o poezie izvorâtă / pornită din contemplarea genezei universului redusă la contemplarea sub semnul acesteia a banalului existențial în care își decantează sentimentele și emoțiile. Are certitudinea că „timpul / pare o

mașină de înrămat neliniști”, în care visul devine realitate precum realitatea se traduce în vis: „visează, visează mereu, nu-i nimic real / decât visul, mai frumos ca visarea / nu e nimic, visează, visează mereu” (*visează mereu*). Într-o astfel de cadrană onirică, își află demersul orfic: „prin cântecul meu / ce preschimbă durerile într-o veșnică bucurie” (*îndelung am privit de acolo de sus*), iar înțelesul vieții devine înțelesul morții: „între singurătatea de ieri / și singurătatea de mâine / iată-mă singur // precum iona în gura balenei / precum iov în pustiu // iată-mă pe mine cel viu / în pântecul morții” (*cel viu*).

Poezia lui Nicolae Silade e eminentement reflexivă, plină de nostalgice evocări, de meditații sub formă concentrată eseistică („există întotdeauna cel puțin două modalități de abordare a / dualității universale și doar o singură legătură între cele două părți / ale întregului, cum ar fi dragostea dintre un bărbat și o femeie. Cum / ar fi cuvântul dragoste întrupat, întregul care se întregeste pe sine, / care se eternizează, cu părțile la vedere, îmbrățișare, nedespărțire, / unite de un spirit viu care ne face mai frumoasă viața” – *eternelia*), ceea ce nu exclude pasionalul („azi noapte iubito te-am visat foarte mult / și foarte frumos așa putea spune, se făcea / că veneai cu mașina printre brazi pe colină, un rolls-royce / mi se pare era, ai oprit în fața casei, și ai claxonat, / ai zâmbit îndelung și iar ai claxonat, apoi ai intrat / în camera mea și m-ai trezit, acum sunt treaz / iubito, restul e precum am visat” – *rolls-royce*) și nici atât lamentația singurătății („bocetul duhului meu singuratic”) dimpreună cu elogii libertății de a fi, pentru care îi mulțumesc lui Dumnezeu, ca într-o veritabilă adorație: „îți mulțumesc ție doamne pentru această libertate de a gândi de a fi / de a spune și de a face, îți mulțumesc pentru harul vederii și bucuria / înțelegerii celor văzute pentru binecuvântarea celorlalte simțuri prin / care mă orientez prin lume spre tine când lumea rătăcește și se / pierde în întunericul ei îți mulțumesc pentru această lumină” (*binecuvântările*). Poetul e, fără îndoială, un cugetător moralist, care adesea recurge la parabole construite din banalul diurnului („cu noaptea în cap / au ieșit măturătorii

pe străzi / e ora cinci / după sfârșitul lumii / și ei mătură, adună în grămezi fosforescente / gunoaietele civilizației, / e ora cinci / și ei mătură, fac curățenie / pentru un nou început” – *pentru un nou început*) sau din denunțul provincialității ca mod existențial: „trăiesc liniștit într-un oraș de provincie / mic precum un betleem // nu-mi pasă de soarta lumii acesteia / nu-mi pasă / de cealaltă lume // mi-ajunge să știu / că exist // restul nu e decât / o albă-neagră magie” (*într-un oraș de provincie*).

Este un contemplativ, dar încercat de întrebări fundamentale, căci „lumea / e o adunare de întrebări”, la care încearcă răspunsuri esențiale, cum e, bunăoară, această retorică despre fericire: „oare câtă fericire încap într-un suflet? Și dacă mă numesc fericit / fericirea mea crește odată cu voi? Aș vrea să fie așa, cred că așa va / fi, când urci scările de marmură, Când te așezi la birou, Când prin / fereastră te salută soarele, Când oamenii toți îți zâmbesc, Când dai / un telefon, Când primești un fax pe care scrie «bucură-te!», Oare nu / e așa fericirea?” (*eternelia*), căreia îi răspunde prin tăria crezului său în cuvânt: „sunt un cuvânt în rostire” (*vîndecarea unui surdomut*) și chiar mai mult: „sunt un rob al cuvintelor” (*libertatea de care mă bucur*) sau „cu o trimitere și mai directă la condiția sa de scriitor: „seriu pentru că scrisul te conduce spre / cuvântul cel din care au fost făcute cerurile și pământul” (*eternelia*).

Departat de a fi ostentativ în reculegerile sale lirice, Nicolae Silade se impune în actualitatea generației sale ca un veritabil rezoner al unei mitologii estompate a creației, cultivând un verb ritualic în haloul celei mai autentice modalități clasice a expresiei poetice.

PARIS EXPRESS

Daniela SITAR-TĂUT

În săptămâna 27.02.-03.03, mi-am luat inima-n dinți și m-am aventurat, cu 46 de adolescenți după mine, în capitala Franței. Era una dintre promisiunile făcute elevilor mei încă de la prima oră de franceză: că-i voi duce la Paris și că vom ajunge împreună la obiectivele turistice cele mai vizitate. Din păcate, schimbul școlar cu liceul Jean XXIII, din Quentin, Bretagne, vechi de trei decenii, n-a mai avut loc. În martie 2020, taman înainte de preconizata noastră plecare, s-a declanșat carantina cea pandemică. Acum, în 2023, părinții elevilor francezi n-au fost dispuși să-și trimită odraslele pentru o săptămână într-un județ aflat la granița cu Ucraina. Nu mi-a rămas decât să organizez o excursie, să-i pun un titlu pompos, „Les Merveilles de Paris”, fiindcă în învățământ orice activitate trebuie înveșmântată în cronofage hărtoage – și să găsească oameni de haznă să mă acompanieze.

Desigur, o excursie pentru pușeri nu poate fi orchestrată la fel ca una pentru adulți, așa că am încercat să îmbin istoria și cultura, gastronomia cu sportul sau *entertainmentul*. Știam, din start, că nu voi putea pune piciorul în Place Pigalle și nici vorbă să arunc o privire pește drum, să revăd cîmățele Père Lachaise sau Montmartre!

Plecările ultramatinale par să știrbească din plăcerea voiajelor și, după o jumătate de noapte petrecută pe autocar, înspre Cluj, apoi în aeroport, am mai avut norocul unei decolări cu o oră jumătate întârziere, pentru ca Wizzair să nu-și dezmințită calitatea serviciilor tot mai precare. Am fost cazați la l'ibis, zona Courbevois, prin intermediul unei agenții de turism germane.

Auzind de numărul mare de juri micritici, franțuții n-au vrut să se lege la cap și nu au răspuns apelului de cazare lansat, succesiv, de agenția noastră. Chiar și așa, când am sosit, recepționerii au ținut să ne informeze, deranjant și insistent, că, în cazul vreunei stricături, indiferent de natura ei, pierdem întreaga garanție de 900 de euro. Am încercat să ignorăm atitudinile ignobile și imperiale, pe care le-am mai întâlnit, în câteva rîncuri, pe parcursul celor cinci zile pariziene.

Cu zina ciuntă de întârziere aviativă, am luat-o la pas, trecînd pe lângă străzi legendare, către stația Esplanade de la Défense. Pentru unii dintre ei, era prima ieșire din țară ori întâlul contact cu avionul sau cu metroul. Ne-am îndreptat către Place d'Étoile, pentru un popas la celebrul Arc de Triomphe, prilej de a-l compara cu al nostru. I-am lăsat să se plimbe, elitist, pe Champs Élysées, urmîrind ezitatea unora de-a îndrăzni să intre la Cartier sau Swarovski, cu ochii dilatați de mirare și de fericirea de-a fi aici. N-am reușit să urcăm în Arc de Triomphe, nici amena, nici a doua zi, pe motiv că n-am avut rezervare de grup. Ne-am îndreptat apoi spre Dôme des Invalides, pentru a vedea mormântul lui Napoleon I, scaldăți în razele amurgului pe Pont Alexandre III și priveghetai mereu de „la Dame en fer”. Au aflat și de ce sepultura este poziționată astfel: pentru ca orice trecător să fie obligat să-și plece fruntea, să se închine genialității sale. Istoria Domului Invalidilor este strîns legată de cea a Franței: capela regală în timpul Regelui-Soare, în secolul XVII, loc de veci al micului caporal, strămutat aici din Insula Elena, în secolul al XIX-lea, și refugiu al piloților abiați în timpul celui de Al Doilea Război Mondial. Dormul va rămîne cea mai înaltă clădire din Paris până la înălțarea Turnului Eiffel. Luxurianta podocablor aurite amintesc de Ludovic al XIV-lea, monahul care a ordonat construirea Hôtel des Invalides, prin decret regal, pentru a-i primi pe foștii ostași ai armatei sale.

Încă de la sosire am fost prizonierii unui vînt teribil, cu iz de crîvîț, care ne-a însoțit peste tot, în pofida soarelui destul de prietenos. Și care mi-a adus, la venirea în țară, o pneumonie la *la parisienne*. Ziaa a doua a promenadelor noastre galice s-a convertit într-o grea alegere între legenda-rul istoric și consumismul contemporan. Primul grup, mai amplu, a făcut o călătorie în timp, în epoca de aur a Franței, cea a domniei lui Ludovic al XIV-lea. Castelul a fost construit pentru a epata printr-un lux exorbitant în deplină monarhie a Regelui-Soare, care a transformat cabana de vîntătoare a tatălui său, Louis XIII, într-un splendid palat, în care, pentru a intra, trebuie să treci, ca în povești, prin trei curți: Curtea Miniștrilor, Curtea Regală și Curtea de Marmură. Istoria contemporană ne amintește că la 28 iunie 1919 aici s-au parafat încheierea Primului Război Mondial și Tratatul de Pace între Puterile Aliate și Germania.

Impozanta Sală a Oglînzilor (Galerie des Glaces) conduce înspre Grands Appartements du Roi, în număr de șapte, fiecare cu utilitate proprie: cameră de dans, de biliard, de jocuri de noroc sau bufer; Salon de l'Abondance, locul în care erau servite dîuturi răcoritoare pentru seratele nocturne, Salon de Vénus, cu ziduri de marmură, statui și coloane clasice ce proslăvesc gloria regală, Salon de Diane, cu pictura Diana la Versailles de Gabriel Blanchard și bustul lui Louis XIV de Bernini, Salon de Mars reflectă portretele Mariei-Antoinette și ale celor trei copii ai săi realizat de Madame Vigée-Lebrun, Salonul de Mercure cu tavanul ornat de celebrul Mercur pe carul lui tras de doi cocoși de Jean-Baptiste de Champaigne, Salon d'Apollon, tapizat opulent, avînd pe tavan tabloul Apollo în carul soarelui de Charles de la Fosse care cu principal punct de atracție portretul clasic al Regelui-Soare, înveșmîntat în hermină.

Chambre du Roi, dormitorul regal, aduce privirii noastre obiectele pentru sofisticatele ceremonii „Lever du Roi” și „Coucher du Roi”, ba chiar cămașa lui de noapte. Castelul Versailles, grădinile, încăperile fastuoase, saloanele, voiajul în labirintul conceput pentru camuflarea jocurilor curtenestice deloc inocente, hameau-ul Mariei-Antoineta, nu prea mulți ani folosit înaintea plecării spre ghilotină, Micul și Marele Triamion, puțin sculptuoase prin raportare la castel, au ogîndit, ravisant, splendoarea unei epoci demult apuse.

Cel de-al doilea grup s-a îndreptat spre Disneyland, loc de pelerinaj al entertainment-ului american, care n-ar trebui să existe în inima Franței. Fascinant pentru copiii de pînă la o anumită vîrstă, acesta devine odios vizitatorului obligat de progenituri să participe la această horă a kitsch-ului, pîperată financiar. Parada personajelor Disney, parcurile tematice, cozile infernale pentru a te da într-un amîrît de carusel, mîncare scumpă și precastă, suveniruri la fiecare hală. Recunoșc însă că vizita subterană în zona Piratilor din Caraibe, dar și voiajul interstelar cu ochelari 4D au fost incitante. M-au mirat puhoșele de adulți, cu coarne, cornițe, rochii ilare de prințese peste un crop avariat de ani, așîndă mître extaziate la marile show americănesce. O lume rămasă cumva, debil, într-o copilărie a minții.

A treia zi a fost dedicată muzeelor. În primul rînd, Louvre-ul, fostă fortăreață în secolul al XII-lea, bulversant prin multimea operelor de artă „de dictionar” (circa 350.000 de exponate). Fie că erui în zona sculpturilor Renasterii, fie în cea a anticîtăților elene și romane, reacția era una de pietrificare întru admirație. Obligatorie a fost vizita de curiozitate făcută Mona Lisă – prilej de a sesiza înmulțirea culorilor prin care ajungi la celebrul portret,

dar și puderia de voiajori a căror obiectiv snob, prim și ultim pare a fi fotografia, mă rog, selfie-ul, alături de Giocondă. Au urmat apoi descoperirea apartamentelor lui Napoleon al III-lea, spada lui Charlemagne, bijuteriile coroanei, Venus din Milo, Nike din Samotrace, *Codul lui Hammurabi*, *Scriburul*, coseiugul lui Tamoutnefret, alături de terifiantul blestem la adresa potențialilor hoși, de a li se stînge stirpea, sarcofage egiptene, artefacte din Orientul Apropiat etc.

Partea secundă a zilei a fost alocată vizitei făcute atelierului lui Brâncuși, de fapt, la ce a mai rămăsesse din cele cinci ateliere ale sculptorului, motiv de amărăciune dublă: că lucrările n-au ajuns în posesia statului român, actual criminal de neacceptare a zestre brăncușiene fiind semnat de academicienii cu nume sonore, precum Mihail Sadoveanu sau Camil Petrescu, respectiv că acesta n-a fost conservat așa cum arhivistul stipulase. Am vizitat în colț, în dreapta, sus, în ultima încăpere, *Crocodilul*, busteanul devenit sculptură, care l-a salvat de la înec la Préjux. Deși accesul inițial în pătuțul spartan al lui Brâncuși se făcea cu o scară de frînghie, aceasta a fost înlocuită de una din lemn. Nu mi-am putut stăpîni zîmbetul imaginîndu-mi cum oleaurl cel genial le punea pe simandicoasele lui vizitatore, printre care și „Pegila” Guggenheim și alte americane doctrice de glorie, să se cature în pătuc, pentru a-și putea trece victoria la *résumé*. La Centre Pompidou am avut parte de o vizualizare contrastantă a diferențelor dintre arta contemporană și cea a impresionistilor. Și i-am regăsit și aici pe mării prieteni ai lui Brâncuși, Modigliani, Fernand Léger, Derrain. Totocată, elevii au putut participa la un atelier interactiv de pictură. O primă panoramă a Parisului am vizualizat din Centre Pompidou, pentru ca mai apoi, seara, să dărdăim în brațele celebrei „dame en fer”.

Ultima zi a împărțit grupul nostru între microbiști și fashion-ables. Jumătate au ajuns pe culoarele și gazezoul echipei Paris Saint Germain, adulmecînd urmele lui Mbappé, stînd la masa oficială pentru conferințele de presă ale clubului sau cheltînd sume rotunjoare cu triouri ale favoriților. Cealaltă am savurat la Musée de l'Orangerie, din Parcul Tuileries, *Nișterii* albaștri ai lui Monet, în două saloane ovoidale, veritabil act terapeutic, bucurîndu-ne să descoperim apoi familia *Blouse roumaine* a lui Matisse. Gaston Bachlard, în *Nișterii sau surprizele unei dimineți de vară* (Verve, nr. 27-28, 1952) reflectă spectaculozitatea acestora: „Atîta prospețime regăsită, o supunere atât de fidelă la ritmul zilei și al nopții, o asemenea punctualitate în a arăta clipa auroră, itate ce face din nufăr floarea însăși a impresionismului. Nufărul este o clipă a lumii. Este o dimineață a ochilor. Este surprinzătoare floare a zorilor de vară”. Acești *Nișterii* (*Nymphéas*), opt la număr, oferiți de pictor Franței, pânze dreptunghiulare cu latimea orizontală de pînă la șaptesprezece metri, trebuiau să creeze, efirna Monet, „luzia unui întreg fără sfîrșit, a unui val fără orizont și fără tîrm”.

Ne-am continuat plimbarea pe Champs-Élysées, începută luni, pentru a ne opri la Galeriele Dior, tîrîm al regentei elegantei și al opulenței vestimentare. „Cuturiertii încarnază unul dintre ultimele refugii ale extraordinarului. Ei sunt, într-un anume fel, maeștri ai vizului”, spunea Christian Dior, în *Christian Dior et moi*, 1956. Designerul s-a îndrăgostit de acest conac care a devenit o legendă. Transformat, sublimat, acest „refuge de merveilles”, certifica îndrăzneala vizionară a fondatorului ei și a celor șase succesori: Yves Saint Laurent, Marc Bohan, Gianfranco Ferré, John Galiano, Raf Simons și Marcia Grazia Chiuri. Casa Christian Dior s-a lansat cu doar trei ateliere, situate în mansarda 90, Avenue Montaigne: un mic studio, o sală de prezentare, o cabină, un birou de management și șase camere mici de montaj. Între aceste ziduri, de mai bine de șaptezeci de ani, colecțiile au luat naștere, începînd cu iconicul *New Look*, care marcheză o schimbare decisivă în istoria modei. Această siluetă întruchipează atitudinea unei femei care își revendică femininitatea. Radiant, asertiv, conștient de puterea sa de seducție în această perioadă postbelică și de reconstrucție, Cristian Dior își transformă casa de *haute couture* într-un regat al viselor. În care am fost răvășiți și noi, fascinați de perfecțiunea, de unicătatea eclatantă a veșmintelor și a accesoriilor...

Ultimul popas a fost în cel mai aglomerat muzeu al Parisului, cel al Hușilor, Grevin. Figurile de ceară din Le Théâtre du Tout Paris și La Salle des Colonnnes, staturile de Oscar sau de gazon, stele ale muzicii, personaje istorice, personalități politice contemporane au încheiat acest maraton parizian al expectanțelor împlinite. Ne-a întâmpinat Louis de Funès, în uniformă de jandarm, pentru ca mai apoi să pătrundem în Palatul Mirajelor, un caleidoscop gigantesc, un spectacol de culoare și lumină reflectat în mii de ogîndi care te conduce într-un templu indian, apoi într-o junglă, pentru a deveni prizonier al celor 1001 de nopți...

Liviu Ioan STOICIU

Dedublat

Cuvinte mari și grase, cu aripi, la sol, plutesc pe lac. Eu sunt în aer, mic și slab, însetat – unde te duci,

străine? La poștă. La poștă mă duc, am un colet. Râde strâmb, privind în oglinda apei, de sus: sunt

atât de lung, de fapt și atât de gol pe dinlăuntru, încurcat în cap, dedublat. Doamne, sunt de o trândăvie funestă pentru nervi, mare prost... Vorbese

singur, mai e mult până la cafeneaua plină de muște? Mai e, până acolo vei avea ocazia să dispari în starea de grație a dezgustului față de tine însuși, înainte de a afla, după deschiderea coletului, de moartea celuilalt, mai harnic, pereche a ta în subconștient și de a exclama: „Păcat, era atât de bun”.

Foto: Vasile Lupu

Nedreptățit

Îi arată un set de fotografii, aici era cu prietenii ei de pahar, vezi cum se bucura de viață? Cum ridica până la cer cenușa? La 47 de ani. Acum se bucură de moarte, las-o în pace... N-a încredințat să-i stea la căpătâi, nici măcar să găsească biserica unde era depusă – este derutat, normal ar fi fost să plece el întâi, în iad. El, care își dorește atâtea să moară. Dar nu știm noi unul de altul, Dumnezeu îți lasă singurătatea, nu prietenii de pahar... Crede că e nedreptățit, că nu se mai leagă nimic, masa de scris a murit și ea. Te-ai apropiat prea mult de tine, aici de Dumnezeu, îi spunca ea, Dumnezeu e cât un grăunte în fiecare din noi? E

legat cu lanțul de pat. „Mă leagă de fiecare dată când rămân fără pastile, să nu plec”. E schizofrenic. Sub

patul ruginit, în care stă întins legat fiindcă n-a murit, e frig și duhoare, pereții sunt afumați... Doamne, cheamă-mă lângă ea, nu lângă tine: „În casa de țânără”!

Aparențe

Visezi? Chiar într-atât? Ceva cu mângâierea unor săni ciopârțiți, cusuți, numai cicatricei, pe întuneric și cu un geamăt întrerupt, sennal

interstelar, împerecheat, de dimineață, destinat să mărească distanța dintre noi doi, culmea. Nu te trezești odată la realitate? Noi doi reușind performanța să ne îngropăm întreaga zi în scorțișoară – că unul se parfumează cu scorțișoara, altul o mănâncă. De ce? Să avem, seara, de unde ieși iar

la suprafață, să ascultăm povestea limbii: că nu se vorbea despre crizele mele, îi distingeam pe cei din jur, mi se acluceau la pat ficat crud, lămâi, portocale, banane. Și tot așa:

fiecare din noi revenind din somn cu aparențele sale pe lume...

Contrarevoluție

Redus la singurătate, nu mi-aș fi putut imagina un asemenea chin, ce am eu atâtea de împărțit cu mine? Nu redus, ci răpus de singurătate. Deja răpus? Mi-am pierdut și ultima hramă de seninătate. Numai durerea e vie. Nimic nu se mai oprește în dreptul meu cu care să stau de vorbă, să-l gândesc. Doar singurătățile tuturor își fac veacul, le simt prezența la fiecare, degeaba le fac semn să treacă, ele se concentrează într-un punct...

Ce-ai zis? El tace, continuă să privească într-un punct fix. Răspunde, bă, la întrebări, că te facem praf – e torturat cu șocuri electrice și lovituri cu un ciotap umplut cu nisip. Doamne, eu nu știu să dau răspunsuri. Dar Dumnezeu nu aude, nu e niciăieri, de ce? De aceea. Totul e redus la singurătate.

N-am făcut decât să ies cu torțe în întâmpinarea fantomelor Revoluției din decembrie 1989, să le salut și să le invit să intre – știți cred că fac aici contrarevoluția. Mă confundă. Nu le spun care e adevărul, n-au decât să mă omoare.

Auzi, dragă

Măchie de dimineață, cățarat pe tabla casei părintești: îl doare o măsea, nu mai poate, e prea de tot, e în plin avânt, ar

da orice să scape. E în stare să se arunce în cap, să uite că a prorocit asta ieri. Ceva îl ține în loc. Știi,

dragă, ar trebui să treci să-l auzi pe nebul, că e ceva nou în felul lui de a fi, măciea, atât e de supărat și neîmpăcat, în ceasurile astea de prea deplină libertate. Măciea și le strigă de sus trecătorilor, opriti,

mirați: aruncați de pe voi pieile crude de rată...

Am lăsat scris ce

Stau suspendat în aerul stătut al Capitalei, nedus la biserică, proscris, mușcat de noi căini ai literaturii noastre, sângărând – după ce mi-am pierdut uzul rațiunii și am lăsat scris ce. Ce anume a făcut posibilă apariția pucelei sfeclei, a ploșneței cerealelor, a gărgărițelor la porumb și floarea soarelui, a viermilor la măr și prun, precum și a omizilor în poezia română... Stau, n-aș mai sta, bălăngănit, în bătaia vântului, raordat în curentul electromagnetic al unei vechi unități de măsură cenzurate, într-o criză de disperare... Nu

te mai plânge atât! Stai, nene, suspendat, mult și bine, dacă așa ți-e scris: umflat cu aer stătut, balon publicitar, ancorat de pământ cu pletele poeziei tale înecate, de care zici. Plete ale poeziei agățate, mai exact, în jurul ramelor bărcii ultimei generații de proscrisi, venite până aici dintr-o îndepărtată noapte de vară.

ORIZONT LITERAR BĂNĂȚEAN

Ovidiu PECICAN

Na cred că spațiul nașterii și al formării modelează caracterul sau că dă culoare talentului, dar este sigur și demonstrat că unii artiști fac din contextul spațio-temporal al apariției lor o flamură care devine simbolul heraldic al opere ce le aparține. În cazul lui Florin Bănescu, Banatul – anume cel montan – s-a dovedit un asemenea spațiu germinativ atunci când, după tatonările primelor volume (*Să arunci cu pietre în soare* și *Antimul ninsorilor albastre*) și după o primă explorare a conjuncției dintre mit, povestire și raportarea la largul acestei lumi (*Semintele dimineții*, 1976), și-a delimitat un perimetru de inspirație pentru ciclul de creație care l-a consacrat. Nimic nu lăsa să se înțeleagă în primele sale cărți că prozatorul stabilit la Arad în plină tinerețe va întoarce timona de pe mărilor literare ale lumii spre a acostă pentru restul expedițiilor sale prozastice în rada portului de acasă. Evenimentul, asupra căruia exegeza – câtă a fost – nu a insistat, echivalează cu o alegere cardinală. De la modelul balzacian al operei suprapuse peste lume scriitorul a trecut (sub imperiul unei mode dominante?) înspre modelul faulknerian, măcar sub aspectul delimitării unui perimetru preferențial din multitudinea de posibilități, conturându-și propria „Yoknapatawpha”.

Acest model se caracteriza și prin anumite trăsături de concepție și stilistice. Alexandru Vlad, care se referă într-un interviu la structura sau, mai bine zis, la „textura” discursului românesc din România post-stalinistă, observa cu un prilej că „romanul românesc [contemporan – n. O.P.] ... e un flux verbal care ia ca sine tot, până la sfârșit. Și-n fluxul ăsta verbal aflăm tot felul de lucruri. [...] Literatura română, începând cu așa-zisii faulknerieni ai anilor 70, a luat-o oarecum pe un fel de discurs omogen, în care se împletesc toate lucrurile”. La drept vorbind, această alegere abundă în proza românească a anilor 1970. D.R. Popescu, probabil cel mai impregnat de faulknerism dintre prozatorii noștri de mare vizibilitate, a lansat o adevărată modă printre eclegii lui odată cu ciclul *F* și apoi cu *Jepurile șchiop*.

La Arad, unde tocmai se lansă o mică pleiadă de noi și tineri românci, Horia Ungureanu, prin *Ochii zilei de ieri* (1976), cu acțiunea amplasată în geografia satului Rivis din câmpia vestică, Florin Bănescu, prin romanul baladesco *Jerni peste tei* (1978) și Gheorghe Schwartz, cu un ciclu de romane cantonate în perimetrul – tot bănățean – al Lușajului: *Pietrele* (1978), *A treia zi* (1980), *Spitalul* (1981) și *Om și lege* (1987), își adădeau, fiecare, un topos ficțional propriu. Emulație sau modă, chemare profundă sau calea într-o strategie a creației personale sau de grup? Coincidență ori concertare strategică? Toți trei autori menționați se înscriau într-o tendință care se manifesta deja, pe seama Vestului țării, doi dintre ei dedicându-și cărțile Banatului, iar al

treilea rămânând în zona șesului slaviciian, în zona Podgoriei arădene. Banatul devenea deja însă un teritoriu literar convingător prin romanul *Tera îndepărtată* (1974) al lui Sorin Titel, urmat mai apoi, în opera literară a aceluiași, de alte „topografieri” ale Vestului etnografico-istoric românesc (*Pasărea și umbra*, 1977; *Clipa cea repede*, 1979; *Femeie, iată fulul tău*, 1983). Criticul timișorean Cornel Ungureanu observa pe bună dreptate în epocă un fenomen demn să fie consemnat, anume că „literatura «bănățeană» începe să se constituie tot mai clar, punând în lumină valorile specifice unei regiuni”¹. Avea dreptate: la Arad se stabiliseră doi scriitori ce urmau să se dovedească importanți în acreditarea literară a Banatului ca teritoriu semnificativ în ordine ficțională: Gheorghe Schwartz, autorul unui ciclu de romane dedicat Lușajului natal, și Florin Bănescu, cel care urma să facă din Banatul montan rural protagonistul mai multor volume de proză scurtă și al unui prezumat roman. Ei se alăturau, prin preocupările lor cu bătaie (și) zonală, unei tendințe ce poate fi numită neoregionalistă; una manifestată pregnant în deceniile respective mai ales prin coincidență – de nu cumva convergență – de preocupări a mai multor prozatori. Lor li se pot adăuga însă și alte nume, afirmate ceva mai târziu, precum cele ale romancierilor și ale povestitorilor Daniel Vighi, Viorel Marineasa, Lucian Ionică, Dana Gheorghiu, Ovidiu Forai.

Revenind la autorul *Tării îndepărtate*, este de adăugat că, într-un text scoscut, E. Simion nota că „Sorin Titel venea din Marginea Banatului, nu departe de spațiul din care ieșise Slavici și se va ivi, mai târziu, Ștefan Augustin Doinaș. «Marginea» (la propriu și la figurat) unui imperiu care lăsa urme în civilizația și cultura românilor de peste, cum le zicem noi, velahii”². Aproximarea criticului bucureștean era, totuși, prea laxă, prozatorii Banatului montan – cum este Florin Bănescu însuși – diferind, sub raportul spațialității reflectate de opera lor, de cei ai pustiilor. De altfel, odinioară, românii din exterior vestic al arcului carpatic li se spunea „ungareni”, fapt ce se referea la așezarea acelor în vecinătatea Ungariei³. Se cuvin reținute însă tentativele de a descifra niște raporturi dintre arta oamenilor unor anumite locuri și geografia acestor toposuri. Căci, spre deosebire de William Faulkner, care își inventa integral un teritoriu (și invocă aici nu pentru comparații extravagante în linie valorică), prozatorii ardeni ai Banatului și ai câmpiei s-au mulțumit să dubleze finiturile existente în realitate cu proiecții personale ale acestora.

Dar analizele vizând geografice literare ale Banatului merg și mai departe de atât... E. Simion observa că „în locul vechii «proze dialectale», de nuanță bănățeană, ironizată din belșug de criticii literari de la sfârșitul secolului trecut [= al XIX-lea – n. O.P.] și începutul secolului nostru (proză gen Victor Vlad Delamarina), apare, acum, o proză originală atipică, în tradiția barocului central-european, o proză care prinde un stil de existență și impune, epic vorbind, o *lume de margine*, o lume amestecată, cu tipologia și arhetipurile ei”⁴. Trăsătura fundamentală a acestei proze ar fi deci, după criteriul bucureștean, marca medioeuropeană și amprenta vârstei ori/și a stilului baroc. Aceasta venea oarecum în contrast cu moștenirea slaviciiană, care oscila între un realism aspru, de tip *Far West* (în *Moara cu noroc*), și proza Biedermeier (în *Mara*). Timid oarecum, dar vizibil, punând în joc noi opțiuni și nuanțe, se contura astfel un pol literar diferit și opozabil celui cu tentă balcanică, aparent mai timpuriu afirmat prin Caragiale tatăl și fiul, prin Ion Barbu și prin E. Barbu. Dintre-o dată, economia literară a întregului se recalibra, se reechilibra, mărturisesc o nouă complexitate.

Anii 1970-1980 au însemnat, în mod clar, în proza românească a Vestului, o afirmare a ethosului regional bănățean. Iar după decesul timpuriu al lui Sorin Titel (1985), arădenii au rămas reprezentativi pentru afirmarea în proză a ethosului bănățean. „Sorin Titel a venit din Banat și a creat în opera sa un Banat imaginar în care trăiește o lume pe care literatura română n-a mai cunoscut-o până la el”⁵. Prioritatea pe care i-o atribuie E. Simion prozatorului despre care scrie li este recunoscută de Cornel Ungureanu lui Virgil Birou, autor mai puțin știut în cercurile largi de cititori, dar nu mai puțin demn de treceri în revistă. Dintre cei doi însă, fără îndoială, doar Sorin Titel a răzbătut până la o receptare și o recunoaștere de nivel național. Nu este de mirare, căci „Sorin Titel, cu uriașul lui instinct epic și cu inteligența lui bine hrănită de lecturi, leagă această experiență într-un mod temeinic de noile experiențe

românești occidentale. Nu-i ușor să împaci *noul roman francez*, în care teoria romanului contează mai mult în roman decât creația epică propriu-zisă, cu proza de idei, evasi-fantastică, greasă și solidă, exasperant de solidă, a lui Musil și Broch”⁶. El a dedicat umanității bănățene un ciclu epic de patru romane. „O tetralogie care impune în literatura română o tipologie originală și, cum s-a spus, un *ținut învingător*, comparabil cu acela din Rebreanu și Marin Preda și, mai înainte de ei, cu *Podgoria* lui Slavici. Nu știu cum să-l numim, poate *Ținutul Marginei*, dacă ne gândim la locurile în care au trăit înaintașii lui Sorin Titel și în care s-a născut chiar el. «Marginea» simbolizează, între altele, marginea Imperiului Austro-Ungar la care se referă personajele din aceste romane”⁷. Marginea titeliană a inspirat însă și alte cultivări ale temei limesului: în 1981, prozatorul chujean – originar din Râmnicu Vâlcea – Tudor Dumitru Savu debuta în volum cu romanul *Marginea Imperiului*. Era, poate, și fascinația difuză a unui alt model literar: *Deșertul tătarilor* de Dino Buzzati făcuse vogă și atrăsese și atenția românilor asupra ofertei tentante a temei graniței, chiar dacă ea nu era deloc nouă în literele noastre (a se aminti cel puțin *Rusoaica* lui Gib Mihăescu). A fost și la Dunăre o margine de imperiu... Dar unde, pe teritoriul nostru, nu s-au terminat imperiile?..

E. Simion lega izbânda literară a lui Sorin Titel nu doar de un anumit univers tematic, anume cel bănățean. El o socotea și un rezultat al manierei scriiturii sale. „Mai este ceva în aceste creații de maturitate: *proliferarea narativă*, înmulțirea celulelor epice, relativizarea sistematică a istoriei interioare”⁸. Fără îndoială, o asemenea trăsătură a epicului caracterizează tetralogia titeliană. Scriitorul menționat nu era însă unicul practician al unei asemenea coborâri la detaliul proliferant. În aceeași perioadă – desigur, pe un alt material prozastic – Augustin Buzura făcea la fel în romanele sale care i-au asigurat gloria sub dictatură. Și, la drept vorbind, pe asemenea practică scriitoricească și-a construit succesul și liderul generației ‘80, Mircea Nedelciu, încă de la primele lui proze „cinematografice” apărute în culegeri de povestiri succesive. Vorbesc despre proliferarea narativă ca mijloc de amplificare a „volumului” interior, dar și a spațialității prozei anilor 1970 – 1980. În rest, fiecare dintre prozatorii numiți – dar și alții – și-a păstrat mărele identitate caracteristice.

E. Simion atribuie însă importanța sporită a romanului titelian din tetralogie și unei alte reușite. „Mai presus de orice inovație este tipologia pe care reușese să o impună aceste romane. Nu-i vorba de personaje-vedetă, eroi exemplari, ci de o lume de mame, mătuși, veri și verisoare, bunici și nepoți care populează o țară... imaginată și ilustrată, împreună, o istorie complicată: notari de țară pedanți și notărite resemnate cu condiția lor, țărani gospodari care au făcut armata pe vremea lui Franz Iosif și își amintesc de tinerețea lor, tineri care dau jos din pod caferle de lemn folosite de părinți și se pregătesc să plece în armată, «vârșii» care trec prin necazuri și mătuși care domină, despotice, buclărităle puzănești, jucători de cărți fanatizați... Toată această lume trăiește în preajma morții și, evocând-o, prozatorul sugerează, cu o finețe extraordinară, melancolia lucrurilor ce pier”⁹. S-ar spune deci, citindu-l pe Sorin Titel prin prisma interpretării critice a lui E. Simion, că o lume cu zestre bogată în materie de trecut, nostalgică prin definiție, agonizează solemn-provincial, așteptându-și cu calm rândul la odihna eternă. Dar Banatul titelian nu este, totuși, o *Moarte la Veneția*, ceea ce degajă el, peste și dincolo de expresivitatea sa regionalistă, este așteptarea, melancolia, metafizica piețelor lui Chirico transpusă pe băncile din margine de drum, populate de moși și babe care tac, privind în cele două zări rutiere, la stânga și la dreapta, de unde poate surveni ceva ce nu survine.

În acest crizant de reconfigurare a protagoniștilor prozei românești – în fond, o înscriere pe linia agărbiceniiană a universului „micilor oameni” – s-a înscris însă nu numai Sorin Titel, ci, prin volumele sale de proză scurtă, și Florin Bănescu. Cei doi prieteni – cel „nigot” la București și cel așezat pe Mureș, la Arad – au înzestrat proza românească cu galerii de provinciali contemporani (într-un sens larg, la Florin Bănescu fiind vorba de oameni de la începutul secolului al XX-lea și până la mijlocul aceluiași veac) bănățeni, completând o antropogeografie românească în continuă – s-ar părea – proliferare și adâncire.

(Continuare în pagina 13)

IN MEMORIAM PETRU M. HAȘ

Ioan MARIS

Poetul Petru M. Haș, trecut la cele veșnice în 2022, s-a născut la 10 iulie 1947 în comuna Mișca, județul Arad. Vom reține câteva date ale poetului și traducătorului, culese de pe coperta interioară a antologiei de poezie *lectura de apoi*, apărute la Editura Brumar (Timișoara, 2009). Spiritul său iconoclast se revelează și în aceste date. Iată ce spune poetul într-un mod impersonal: „Din copilărie s-a gândit că versurile ar fi o afacere și a început să scrie despre cele patru anotimpuri”. A debutat în 1967, student fiind, în revista *Steaua* din Cluj. A avut de la început o primire marcată de considerații critice elogioase din partea redactorilor de la *Steaua*, dacă e să îl numim aici doar pe unul dintre ei, Victor Felea. A mai colaborat la mai multe reviste literare și culturale: *Amfiteatru*, *Familia*, *Astra*, *Țribuna*, *Arca*, *Neue Literatur*, *Karpaten Rundschau*, *Echinox*, *Observator* (München), *Orizont*, *Convorbiri literare* etc. A fost tradus în limbile franceză, germană și maghiară și este inclus în *Gefährliche Serpentina* (Roumânische Lyrique Der Gegenwart, apărută la Berlin). Despre textele sale au scris Caius Dobrescu, Nicolae Manolescu, Dumitru Micu, Victor Felea, Vasile Dan, Livius Ciocărlie, Robert Șerban, Florin Bănescu, Gheorghe Moeuța, A.I. Brumar, Ioan Moldovan etc.

Debutul său editorial este timpuriu, încă din perioada studenției clujene, cu volumul *Dor negru* (1969), apărut la Editura pentru Literatură. Urmează alte volume, cum sunt: *Liniște* (Editura Cartea Românească, 1983), *Fărâme din ProJET* (Wagram, 2002), *Aici plouă de rupe, lectura de apoi*, *Când au venit imaginezi*, *Prețul din pădurea de piatră* etc. A înfățișat cultural-literară la un cotidian arădean, publicând cronică plastică, eseuri etc.

În presa literară a publicat traduceri din poezia franceză, chineză, germană, americană. Ca licențiat al Facultății de Filologie din Cluj, secția Română-Franceză, a profesat la Colegiul „Radu Negru” din Făgăraș și la Colegiul „Moise Nicoară” din Arad. Era membru permanent al Uniunii Scriitorilor din România, laureat pe viață.

Vom reține câteva referințe din dosarul de receptare critică. Victor Felea, criticul și memorialistul de la *Steaua* (cel care îl va debuta), remarcă, la apariția celui de al doilea volum, *Liniște*, „o mai fermă conștiință poetică, opțiuni mai precise în materie de tehnica limbajului”. Parafrazând, am spune, o decantare a discursului, ce ia în posesie cotidianul cu detașare și cu umor, ce se vor regăsi și în celelalte volume. Scriitorul și profesorul Livius Ciocărlie va reține și el acea tensiune ce își face loc în „poezia stranie a cotidianului”, care, scoasă din context, devine bizară. Eu aș remarcă, nu știu dacă au mai spus-o și alții, o caracteristică a întregii poezii a lui Petru M. Haș, ce ar putea fi denumită prin sintagma *metafizica cotidianului*. Poetul este, raportându-ne la modul lui de viață, un cioranian. El a rămas departe, printr-o decizie asumată drept conduită limită, de gloriile lumii. Funcțiile și onorurile le considera iluzii, conform adagiului elascilor noștri latini „sic transit gloria mundi”.

Există în poezia lui Petru M. Haș o căutare a revelației la nivelul interogației, deopotrivă a imanentului și a transcendentului, interogație care supune lumea unui examen al conștiinței colective, ce se instalase în comoditățile unei gândiri ce îi asigura supraviețuirea. Haș nu e un poet comod, el nu a făcut compromisuri, nu și-a pervertit cuvântul. Poezia sa este o Est-etică ce textualizează rațiile lumii în care a trăit. El caligrafiază semnificativ în cuvinte puține sensuri ce pot fi denotate, cum am mai spus, în ceea ce am numit prin sintagma Est-etică.

Deșertul moral în care trăiam în perioada comunistă este monitorizat de poet în textele voit prozaice, care jalonează traiul zilnic al omului ultimelor decenii ale secolului al XX-lea. Aceste texte sunt și astăzi, mai mult ca oricând, actuale. Să cităm o mostră: „Păi lumea asta cam așa este / îi dă în cap cui va să-ți ia apa / Ți-o ia // la fel de simplu pot să-ți taie gazul // și într-o bună zi le vine o toamnă – să-și pună pe cineva să te dezbrace de haine / și una-două rămân în curul gol la marginea ierului” (*despre Feștila Independență și Psihanaliza lui Freud*).

În poemul *decembrie* 1987, revolta lui se extinde dincolo de realitățile românești, e o revoltă împotriva întregului Univers: „cum nimeni și nimic nu mă îndeamnă / vreau să mă întind pe această masă / și să urlu / un urlat omenesc / vertical / anonim / și sfâșietor / atonal / plin de notele tuturor / celor care acum / ca și mine / le vine să se întindă / pe masă / cu fruntea să bată / mii de cuie-înșângărând / lemnul și tâmplăria șubredului lor / Univers”.

Poetul are numeroase texte care ar putea induce un strigăt, chiar dacă înăbușit, de avertizare la adresa unui stat punitiv, dictatorial. Salvarea eului liric vine din apelul la înțelepciunea orientală, pe care și-a apropiat-o prin lecturile unor texte ce merg dinspre autorii Antichității asiatice până la Antichitatea clasică greco-latină (Confucius, Cicero, Herodot, Platon, Aristotel etc.).

Petru M. Haș a viețuit și el în era naționalismului ceașist, având uneori, ca mulți alții, iluzia liberalizării sistemului, liberalizare care nu a mai venit și a trebuit să intre în ceea ce un rafinat poet, Florin Mugur, numea „principiul vieții obligatorii”, care presupunea o strategie de disimulare în care șiretenia intra într-o seară a „valorilor” ce îți permiteau să respiri, asfixiat de cotidianul orwelian, în care poezia funcționează ca o supapă de supraviețuire, ca o evadare în universuri compensatorii, prin practicarea dicteului automat al suprarealiștilor.

O bună parte a poeziei sale este o textualizare a unei teme foarte prezente în secolul trecut, și anume acea ciocnire a civilizațiilor, a barbariei omniprezente ce înfruntă civilizațiile: „în fiecare zi / vin tureii zic / Tureii cotidienii / cu turbanele lor roșovane”. Poetul practică uneori un discurs escopic, pentru a se putea extrage din deșertul moral în care eram obligați să trăim. Era un fel de exorcizare a actelor vitale ca supraviețuire. Într-un poem cu o dispoziție grafică inedită, în sensul că fiecare cuvânt e un vers, ni se comunică o stare de fapt a socialului cotidian, în care domină amnezia ca suport al lașității colective: „Toți / Se / Fac / A / Nu / Ști”. Ca antidot la această stare, poetul se refugiază în lecturi filozofice, literare. Am putea spune că, într-un fel, este un postmodern care aduce în textele sale o erudiție livrescă într-un discurs peratologic ce ne livrează unor reverii utopice.

Universitarul și criticul Caius Dobrescu îl plasează pe Petru M. Haș în prima ligă a poezilor: „El este unul dintre practicanții remarcabili ai echivalentului poetic a ceea ce, în domeniul plasticității sau al spectacolului scenic, se numește «arta săracă», incluzând în acest concept o economie de mijloace cu efecte obținute din exploatarea intensivă a vocabularului cotidian în expresivitatea sa maximă, unde «arta săracă» ar veni să ne amintească de asceza călugărilor care disimulează erudiția într-o simplitate ce trimite înspre adevărurile primordiale, într-un melanj de franciscanism și spirit epicureic”.

Același exeget, care însoțește volumul *lectura de apoi* cu o substanțială postfață, ne sugerează că poetul este creator, în poezia sa, al unui univers cuantic al incertitudinilor, fiind un reprezentant remarcabil al partidului cuanticilor, ce propune o înțelepciune de viață exprimată într-un discurs pulsant, discontinuu, ce plasează realul într-o indeterminare ca stil, ca mod de a trăi într-o lume ce uniformizează, dezumanizează.

Există în poezia lui Petru M. Haș și o dimensiune politică textualizată într-o retorică mai amplă. Iată o asemenea mostră, din care o să cităm câteva versuri. Poemul se intitulează *Marea noastră prietenă Uniunea Sovietică*: „E chiar așa / În dimineața asta mi-am amintit / cum cu anumită ocazie / am densat la Restaurantul partidului / la Central, cu marea noastră prietenă / Uniunea Sovietică / (...) că nici nu-mi mai aduc bine aminte / cum am ajuns dezbrăcat și obraznic / în patul Uniunii / Marea noastră prietenă frumoasă / ca un camelion / m-a transformat peste noapte-n / pistol, catiușă, serghei, avion, tanc / Și atâta ne-am tot tras-împins / între frontierele sale că / într-o dimineață m-am trezit gol-goluț / scara-n port / cu buzunarele goale / și fără Basarabia și Bucovina”.

Nu știu dacă poetul Petru M. Haș se afla sub anxietatea unor influențe. Ca afiniteți electivă, era foarte apropiat de Mircea Ivănescu. Poetului i se potrivește ceea ce Harold Bloom arată: „ceea ce ne face liberi este gnoza (înțelegerea)

a ceea ce am fost și a ceea ce am devenit, a locului în care am fost și a celui în care am fost azvârlit; a locului spre care ne grăbim și a celui din care ne eliberăm”.

Vom cita un text în care poetul aduce un omagiu predecesorului său, inegalabilul poet sibian Mircea Ivănescu, *amintire de-acum preadistinsului print al poemului-domn mopete*: „erau acolo: o zi de martie / dimineața / cer cu norii pufoși / un parfum franțuzesc-echantillon / gratuit-g.ph. / telemann care cânta / și o ființă aurie pe post de / pisica mișca prețuri de cărți / încoace și-ncoale / exhiba nuri violete de dragul sonetelor / lui berryman (1982) / ziceam că / să urcăm și noi un pic / spre a bea niște rom / ținând pe genunchi / trupul propriu-zis al / engambamentului”.

Poetul s-a eliberat de lumea fizică, trecând în eternitate. Aș încheia cu o măturie de credință, un fel de artă poetică pusă ca un cuvânt înainte, în loc de prefață la volumul *lectura de apoi*, apărut la editura timișoreană Brumar, în 2009. În genul său ironic, uneori ușor cinic, ne pune în față niște opțiuni de viață în trecerea sa spre „vârsta critică”, de care, dacă trecem, „totul s-ar putea să-și reia cursul normal”.

„Să fie oare adevărat că fiecare citește Gilgamesh în felul său sau deloc? Nici nu mai știu ce aș alege dacă mi s-ar impune o alegere: *Iliada* sau *Odiseea*. Poate *Iliada*, deoarece mi se pare cu adevărat cumplită (...) din *Odiseea* mă atrag mai mult întâmplările lui Telemac și Eumeneu, decât peripețiile lui Ulise. *Odiseea* a inventat Calul Troian și cu asta și-a încheiat opera”. Este, și-n aceste mărturisiri, o opțiune ce refuză șiretenia personificată de Ulise, preferând acțiunea personificată de Achile, un adevărat haplus. „Ironia – spune el – este o treabă foarte serioasă. Aristofan a râs de-a binelea. Marele Univers dacă ar exista și Dumnezeu s-ar prăpădi de râs aproape tot timpul. Numai că timpul nu mai există”.

Meditațiile sale asupra timpului îl fac cu adevărat contemporan cu Cioran. E dispus să accepte, deși e sceptic în privința asta, că una dintre marile probe sau urme ale umanității este poezia sau literatura. Iată și această *Ars poetica* cât este de aproape de meditațiile marelui răsăritărean. Și încheie aceste mărturisiri tot la modul ironic și cinic: „mai întâi hai să ne tratăm reciproc de imbecili simpatice; poate ne mântuim. Păi ce ne-am face noi de n-am fi astfel, din moment ce trăim într-o lume imbecilă în care civilizația extermină natura?”. „Refuzul poeziei” îl face pe acest sceptic să se mântuie tocmai prin poezie, într-o cheie ironică ce vine dinspre Soerate înspre Cioran.

La trecerea la cele veșnice, poetul ne anunță: „e seară / cosmosul ascultă un zgomot ciudat / zumzetul nelișișitei omeniri”.

În deseile convorbiri telefonice pe care le purtam, îmi spunea ironic că suntem așteptați de Atotputernicii în Sirius, unde ne vom regăsi...

BUZURA LA BERINȚA

Dana BUZURA-GAGNIUC

N-am avut curaj. N-am avut curajul de a-l întreba și de a povesti lucruri pe care doar noi le știam, dar s-ar fi convenit să le mai afle și alții. Poate pentru că mi se părea că e mereu acolo și așteptam să vină un timp în care lucrurile să se spună de la sine, fără ca eu să fi întrebat, fără ca eu să fi nevoită să-mi înfrâng timiditatea. A fost un prag construit de timiditatea mea și de discreția și blândețea lui, excesive poate, peste care n-am trecut niciunul dintre noi. Și poate... eu... nici nu m-am străduit.

Și când realitățile se prăbușeau și cerurile se sparg și te trezești singur, începi să le recompi din frânturi. Reconstruiești din cioburi vasul pe care, fără să știi, l-ai lăsat să-ți alunecă din mâini. Le cauți o vreme în tine, le adulmezi în decorul confuz la început, lași gândurile să se coacă așteptând să irumpă singure.

Coasta Popii

Dar, cum lecția ne-răbdării timpului s-a săvârșit, începi să îți cauți curajul. Unde? În aceleași locuri care-și spun singure povestea, în cei câțiva oameni rămași martori ai lumilor care se pierd în secolul trecut, în adâncurile cele mai adânci ale minții, care mai păstrează, izolate și prăfuite, imagini, parfumuri, chipuri și întâmplări. Și, ducând o datorie spre împlinire, încerci să îndepărtezi patina, să refaci decorul și atmosfera unei lumi care risca să se estompeze cu fiecare an de ne-spunere și de ne-reconstruire ale ei.

De fapt, n-am avut curaj deloc. Iar când am simțit că așa putea avea, era deja târziu. Sigur, nu e o scuză. E doar o durere, devenită datorie de a recupera memoria. Acea memorie care n-a fost scrisă, ci povestită acasă, prinsă din zbor din discuțiile pe care atunci, cu mulți ani în urmă, nu le apreciam la dimensiunea lor reală. Nici n-aveam cum, copil fiind. Erau discuțiile mamei bune cu neamurile, cu vecinii și cunoșcuții, cu musafirii, când se ivea prilejul. Erau poveștile ei grave, grele, încărcate de dramatism și de durere, reluate, repovestite, dar care atunci, în copilărie, nu mi se păreau nici interesante, nici importante.

Se repetau, fără să mă fi deranjat, așa cum se repetau cele două povești pe care mi le spunea înainte de culcare și care mă fascinau la fel de fiecare dată. Mereu aceleași: povestea cu vânătorul și povestea cu oul. S-au lipit de mine, evident involuntar, pentru că le-am auzit de prea multe ori, și-au rămas acolo într-un colț al memoriei. Târziu, mi-am dat seama că se zidiseră-n temelie, așa cum meșterii pun bucăți de mozaic în treptele de beton, pe care, când le lustruiești, albul pietrei iese la iveală.

Târziu, după ce „unchiu” Augustin” era deja plecat, după ce lucruri grele și grave au rămas nelustruite în dialoguri care-ar fi putut fi, m-am trezit însingurată și vinovată. De tăcere și de lipsă de curaj. A trebuit să treacă timp, până când am reînceput să le povestesc cu mama. Ne-am dat seama cu toții din familie că avem scrisori, locuri, oameni, povești de spus. E delicată reconstruirea lor în povestea mea, tocmai de teamă de a nu avea tendința de alunecare într-un subiectivism excesiv... Dar, după câțiva ani, mi-am dat seama că tocmai subiectivismul e șansa mea.

Gândurile nespuse se cereau la lumină. Le simțeam ca pe-o durere, ca și cum mi-aș fi scintit piciorul sau m-aș fi rănit la deget, fără să știu ce și de ce mă doare... Limpzețirea lor vine când te aștepți mai puțin... Într-o zi, într-o dimineață, dintr-o imagine, dintr-un parfum. Buzura și Berința. Două universuri. De fapt, unul singur.

Am respirat Berința, ulița Dâmburilor, Coasta Popii, Valea Cursă și atât de multe alte locuri și oameni, din cuvintele citite și recitate-n cărțile lui. Și m-am simțit ferice și complice într-o poveste a locurilor acelora. A lui și-a noastră.

Coasta Popii

„...și fără să vreau, mi-a venit în minte copilăria, când ne jucam cu toții pe Coasta Popii...” (Capul Bunei Speranțe)

Berința mea privită de sus, așa cum permit acum hărțile moderne, pare un cerc cu Coasta Popii în centru – ca un pol energetic –, în jurul căruia se aflau biserica mare, ruinele bisericii vechi, cimitirul, școala, cooperativa, Sfatul popular. Și cele câteva case care o străjuiesc.

mister, cu o energie care te absoarbe și te domină.

În partea de jos, într-un hățis de copaci, tufe și ierburii era căsuța albă a lelii Ruzalia li Ștefan Costan, femeie singură, ciudată și ca la fel ca locul în care se izolase de lume. Ne fascina cu poveștile ei vechi despre vrăjitorii și eram curioși să intrăm la ea în casă, deși nu prea ne lăsa. Zeci de ani a dus apă de la noi din fântână cu aceeași găleată albastră de plastic.

Dâmburii

„...descopăr drumul bolovănos, îngust, de care și vite, construit anapoda, pe panta cea mai îndărătnică, mărginit de un gard viu de carpeni, urcând abrupt spre Crucea Popii. În dreptul casei, nu departe de locul unde se desprinde un altul ce duce spre Valea Cursă, sub un nuc scorbuos, neroditor, în jurul căruia răsăriseră zece brazii ce nu prea se grăbiseră să crească, fuseseră îngropați, nimeni nu-și mai amintește când, zece copii nebotezați.” (Vocile nopții)

Niciodată nu mi-am imaginat că ulița Dâmburilor s-ar putea asfalta sau că ar putea fi altfel decât era în iernile copilăriei, când porneam cu sania de pe la jumătatea ei și coboram până în Drumul Țării, cum îi spuneam noi la drumul principal. Era îngustă, abruptă, serpuitoare și plină de bolovani. Când nimeream câte-o sanie care urca pe Dâmburi, câte-un cârd de copii ne legam cu sănițele de ea, ca să ajungem mai repede de la casa preotului Hereș, locul de unde porneam într-o veselie bezmetică la vale. Gardul nostru era parte din carpen, parte din nuiele de lemn, iar din dreptul porții pornea ulița care duce spre Valea Cursă. La nodul dintre cele două ulițe era „casa din Coastă”, mare, albastră, misterioasă, fascinantă la fel ca familia de oameni înstăriți care o locuiau. Curtea lor, plină de acareturi cum nu mai văzusem, se întindea pe buza coastei foarte abrupte, cu spatele la drum și la poarta noastră. La oloinița din Coastă, construcție din lemn străjuită de tufe și brădet, care era peste drum de gardul nostru de carpeni, mama bună zicea că „umbli Dracu”, iar mai jos, la horincă, cumva drept peste coasta din fața casei albastre, un câine alb s-a arătat unui om într-o noapte când venea acasă din căcă. A mers alături de el, urcând ulița Mirizoilului, până a ajuns la poartă, când s-a transformat în tatăl lui care murise de mult. I-a spus că, dacă va merge cu el, îi va da un inel frumos. Omul, înnebunit de spaimă, a intrat cu tot cu lopata în casă. Mă temeam de locul acela de lângă oloiniță și niciodată n-am avut curajul de a trece dincolo de gard sau de a deschide ușa construcției aceleia din lemn.

În fundul curții noastre, lângă gardul de carpeni, a fost îngropat cel de-al treilea copil al familiei Buzura, un băiat născut la șase luni. Am aflat de curând povestea aceasta, într-una dintre acele discuții, când mama își dă sieși voie să umble la amintirile ținate cu atâta discreție, credință, sfințenie

Casa din Coastă

I se spunea așa, pentru că era în mare parte proprietatea familiei preotului Gheorghe Gheție, un om care a contat mult în devenirea lui Augustin Buzura, și pornea de la capătul curții noastre până spre biserică. Se întindea pe câteva hectare și era un amestec de fânețe, holde, livezi, șanțuri și dâmburi abrupte peste care coboram în fiecare zi în drum spre școală. Cineva, la un moment dat, săpase niște trepte pe coastă, dar coborârea tot nu devenise mai ușoară. Străbătută la mijloc de o fâșie, despre care n-am știut niciodată dacă e uliță, vâlcea, șanț sau doar o linie de tufe și spini, era și-atunci, și rămâne și acum, plină de

într-un colț al sufletului de unde le ia cu grijă, cu parcimonie, cu delicatețe, ca și cum s-ar teme să nu-i supere pe cei plecați. „Am avut un frate, care n-a trăit. L-au îngropat într-o oală la gardul din fundul terțiului, cum îi spuneam noi”. În fiecare primăvară, când încă nu dădea colțul ierbii, iar pământul era încă reavăn, acolo mergeam să caut primele flori: toporași și scânteiețele. Există un loc, pe care întotdeauna creșteau primii toporași, era o adâncitură abia perceptibilă, ca și cum de-acolo s-ar fi scos o rădăcină de copac. Era... locul acela. Mai jos, era o altă adâncitură, la fel, dar acolo știam că tata îl îngropase pe Cuțu, primul nostru cățel.

(Fragment dintr-un volum în pregătire)

ÎN FAȚA LEGENDEI GHEZA VIDA

Gheorghe PĂRJA

De ce am scris acest text? Din prietenie, respect și valoare. Dr. Teodor Ardelean, din această agitată buclă a timpului, mi-a dat de știre că la instituția pe care o conduce, adică Biblioteca Județeană „Petre Dulfu”, în ziua de 2 martie încep manifestările omagiale dedicate împlinirii a 110 ani de la nașterea marelui sculptor Gheza Vida. Membru corespondent al Academiei Române, Mastru Emerit al Artei, acesta este autorul *Monumentului Martirilor* de la Moisei, al *Sfatului Bătrânilor* din Baia Mare ori al *Monumentului Ostașului Român* de la Carei. M-a sunat și academicianul Marius Porumb, ginerele marelui artist, care dorea ca evenimentul să nu treacă neobservat. A fost o elegantă invitație din partea amândurora. Așa m-am pornit pe drumul scrisului și al rescrisului despre această legendă a Nordului și a Țării. După atâta vreme, îmi dau seama cum un om, în timpul vieții, umbla prin lume însoțit de legenda lui.

Numele lui Gheza Vida era cunoscut prin satele Maramureșului, întrucât artistul cutreiera ținutul în căutare de lemn potrivit pentru sculpturile lui, fiind profund legat de Ținut. Era născut într-o familie de mineri, tatăl provenea dintr-o familie de țărani români, iar mama, Rozalia, avea origini slovace. A avut parte și de o întâmplare, mai hazlie, dar cu morală la urmă. Care a dovedit că realitatea se poate preface în legendă.

Povestea am auzit-o în satul Budești, în pruncia mea, de la un sătean care se ocupa cu lemnul pădurii. Se zice că sculptorul a ajuns în sat pentru procurare de lemn potrivit. L-a întâlnit pe omul meu, care a devenit povestitor. I-a cerut să-i aducă un lemn spre nevoia lui artistică. Au bătut palma, sculptorul i-a dat adresa, au stabilit ziua când țileaga budeșteanului să ajungă în Baia Mare. Omul s-a ținut de cuvânt. La data stabilită, o căruță cu lemne, tăiate colteși, adică bucăți, oprea la poarta sculptorului din Baia Mare. Când Mastrul a văzut isprava țaranului, s-a prins cu mâinile de cap. Ar fi exclamat: „Ce-ai făcut omule? Sunt pe nicări”. Adică artistul a cerut un lemn întreg, să-l gândească el, pe când omul nostru a adus o căruță cu lemne, tăiate scurt, bune pentru foc. Pățania a fost povestită de budeștean la întoarcerea acasă. Apoi s-a rostogolit prin tot ținutul. Și astăzi, când ai parte de o nepotrivire într-o înțelegere dintre doi țargari, auzi pe cel păgubit exclamând: „Sunt pe nicări ca Vida Gheza”. Și mama o folosea adesea. Cred că numai notorietatea sculptorului, în lumea sateelor maramureșene, a dat întâmplării aura legendei.

Artistul știa să se poarte cu omul simplu. Te fascinau privirea lui blajină, vorba așezată. Pentru noi, cei mai tineri, preocupați de cultură, Gheza Vida tot sub formă de legendă ni se înfățișa. A participat la Războiul Civil din Spania, a respirat aerul artistic al lui Picasso. Au apărut marile grupuri statuate de la Moisei, Carei și Baia Mare. Știam de participări ale artistului cu lucrări în lemn la mari expoziții europene. Nu uit nici de o fotografie a unei actrițe italiene, care îmbrățișa *Sfatul bătrânilor*, varianta în lemn, într-o expoziție de la Belgrad. O fi fost Sophia Loren? O fi fost Gina Lollobrigida? Eu am venit în Baia Mare, din Ținutul Marmarției, cu emoția legendei marelui sculptor. Într-o dimineață, la fosta Cofetărie „Crinul”, din municipiul de pe Săsar, m-am pomenit cu Gheza Vida la o masă.

Emoționat și astăzi, pot spune că am stat în fața legendei. Nu știu ce am vorbit. Cred că mai mult am tăcut. Dar îmi stăruie în memorie vorba blândă, sfătoasă, bunătața sufletească, simplitatea directă. Întâmplarea mi-a rămas reper de onoare în viață. Într-un rând sau două, am fost luat de cineva să trec pragul atelierului. Nu am fost departe nici de legendara lui colecție de cactuși. Nu uit nici spectacolul cu piesa *Steaua Zimbrului* de Valeriu Anania, de la Teatrul Dramatic din Baia Mare, în regia lui Marius Popescu. Scenografia fiind realizată de Vida Gheza. Care a adus pe scenă imagini ale monumentului de la Moisei. A folosit și detaliile ale unor opere sculptate cu dalta.

Despre unicitatea viziunii artistice au scris mulți critici de artă, scriitorii. Rețin aprecierea lui Geo Bogza despre ansamblul de la Moisei: „Un complex monumental, căruia i se poate spune așa pe bună dreptate, ca și celui ridicat de Brâncuși la Târgu Jiu. Totul e sobru, sever, plin de simboluri și semnificații profunde, scoțând de sub tristețile cimentului, și integrându-le în nobilele tradiții ale Maramureșului, amintirea celor 29 de fii uciși. Autorul acestui monument, inspirat din sanctuarul dacic de la Grădiște, este sculptorul Vida Gheza, al cărui fapt merită lauda întregului nostru popor”.

Eu am fost fascinat, și așa am rămas, de dimensiunea mitologică a operei sale. Poate fiindcă am crescut pe sub poale de pădure. De la Omul Noptii la Fata Pădurii, Omul apelor, Solomonarul. Apoi mi-am luminat legenda lui Vida Gheza, că și legendele au nevoie de lumină, citind scrierile de referință despre unica lui operă. Descifrarea simbolurilor a fost preocuparea criticilor de artă. Mirabilă mi-a rămas întâlnirea cu Raoul Șorban, în atelierul sculptorului Ioan Marchiș, cel care a realizat un expresiv bust al lui Vida Gheza. Mai vin eu o amintire. Mă aflu cu scriitorul Simion Pop în fața monumentului de la Moisei. Într-o carte a lui a intuit, în măștile de acolo, fastuoase table de legi. Cum ar fi: să nu mai tragă nimeni în oameni nevinovați, să nu se mai prade fructele și grânele din hambare, să nu mai fie aruncați feciori în războaie, să nu mai fie închisă lumea în țărcuri ori să nu mai piară oameni în dorul de libertate, pe drumul înstrăinării.

Cred că este atât de firească valoarea artistului Gheza Vida, încât este țesută în misterul Maramureșului. Mai știu că personalitatea lui l-a așezat printre cei o sută de români pentru istoria lumii. Este adevărat, memoria trebuie, din când în când, provocată. Că s-a născut în ziua de 28 februarie 1913, în Baia Mare. Să ne amintim că marele artist s-a mutat pe Dealul Florilor în urmă cu 43 de ani. Dar legenda lui are aură pe cerul Maramureșului. Mulțumesc academicianului Marius Porumb că mi-a amintit de acest text. L-am reluat, îmbunătățit, pentru manifestările omagiale, având grijă ca legenda să nu dispără din el.

Da, în data de 2 martie, în sala de conferințe a Bibliotecii Județene „Petre Dulfu” din Baia Mare, sub patronajul Academiei Române, Municipiul Baia Mare, Biblioteca Județeană, Institutul de Arheologie și Istoria Artei din Cluj-Napoca, Direcția Județeană pentru Cultură Maramureș și Ars Transilvaniae-România, începea Simpozionul-evocare de ținută academică: „Gheza Vida – un maramureșean pentru eternitate. 110 ani de la nașterea marelui artist”. Moderatorul manifestării a fost dr. Teodor Ardelean. Binecuvântarea a venit din partea P.S. Iustin, Episcopul Maramureșului și Sătmăruului. Au susținut prelegeri acad. Doru Pamfil, președintele Filialei Cluj a Academiei Române, acad. Marius Porumb, acad. Mihai Bărbulescu, acad. Liviu Pop, dr. Ramona Novicov, dr. Tiberiu Alexa, dr. Negoită Lăptoiu, Veronica Vancea, custodele Muzeului Memorial „Gheza Vida”, Daniela Ciuta, „Astra” – Carei și Ioan Doru Dăncuș, viceprimar, Baia Mare. Doamna Zoia Vida, fiica maestrului, și acad. Marius Porumb au făcut o nouă donație Muzeului Memorial.

„NORD LITERAR” – 20 retrospectivă în imagini

În 2023, Revista de Cultură *Nord Literar* împlinește două decenii consacrate literaturii, culturii, valorilor perene ale acestui spațiu. Dedicăm această rubrică „remember” aniversării celor douăzeci de ani de existență, aducând în prim-plan fotografii-document din viața revistei.

Participanți la Zilele Revistei „Nord Literar”

Aurel Pop, Alexandru Zotta, Ioan Pirtea, Nicolae Goja, Ioan Grosan, Săluie Horvat, Vasile Igna, Aurel Ștefanachi

Olimpiu Nușfelean, Gheorghe Mihai Bărlu, Mireuca Popa, Nicolae Scurtu, Ioan Moldovan, Ion Pop, Nicolae Breban

Gheorghe Godeanu, Delia Muntean, Gheorghe Părja

Horia Bădescu, Ioan Moldovan, Echim Vancea, Ana Olos

„POEZIA SEAMĂNĂ, ÎNTR-UN FEL, CU DUMNEZEU!”

Gheorghe PÂRJA în dialog cu poetul Ioan Es. POP

Ioan Es. POP s-a născut în 27 martie 1958, în satul Vărai, Maramureș. Absolvent al Universității din Baia Mare. Ca student, activează în Cenaclul „Nord”, al revistei studentești cu același nume, unde își face debutul cu poezie și, sporadic, participă la ședințele Cenaclului „Universitas” din București, condus de profesorul și criticul Mircea Martin. A fost profesor la Școala din Ieud. În anul 1994, debutează cu volumul *Ieudul fără ieșire*, o carte care a făcut istorie. Urmează alte volume, bine primite de critică. Premiile stau măturie. De trei ori premiul Uniunii Scriitorilor, Premiul Academiei Române pentru poezie, Premiul Festivalului Internațional de Poezie de la Sighetu Marmăției, Ordinul Meritul Cultural în grad de ofițer. Tradus în patru limbi. Premiat la Madrid, în anul 2009, pentru activitatea literară desfășurată în plan european. În arhiva mea, am descoperit acest dialog cu distinsul poet, pe care-l dăruiesc literelor tipărite din revista noastră.

• 2 iulie 2009, Ocolis. Ioane, deși ne știm de multă vreme, nu am avut răgazul să stăm de vorbă într-un dialog. Eu – reporter, tu – poet de recunoaștere europeană. Chiar mă refer la premiul din Spania, care tocmai pentru asta ți-a fost acordat. Iată-ne la Ocolis, la tabăra de literatură a sculptorului Ioan Mărcuș. Să începem de aici. Ce semnificații acorzi unor asemenea manifestări?

Am despre Ocolis o opinie performată de o altă experiență. În urmă cu o lună, am fost invitat la un foarte exclusivist festival de poezie din Polonia, lângă Varșovia. Unde am fost cazați cei șaisprezece poeți din mai multe țări, slave mai ales, dar și din Austria, Germania și România. Am fost găzduiți la un vechi conac boieresc, iar directorul Institutului Forumului Cultural Austriac era și poet și prezida această întâlnire. Nu era o manifestare făcută neapărat pentru lecturi cu publicul, dar era atât de rafinată și de puternică în discreția ei, încât mi-a venit să o asemăn cu această experiență la fel de plină de rafinament și de exclusivism cu acest inegalabil Ocolis.

• În această atmosferă discretă și exclusivistă ai citit un grupaj de poeme. Am avut sentimentul că mă aflu într-o cafea interbelică, din imaginația mea, unde se măturiseau și poezii. Oare este o îngustare a auditoriului de poezie? Ne închipuim o aristocrație de salon parizian? Ori este altceva?

Mă așteptam să fie o lectură extrem de emoțională. În sensul că mă descurc mai ușor să citesc

strănilor decât alor mei. Așa că mă așteptam să fiu atât de emoționat, încât să mă blochez și să iasă o lectură proastă. Dar n-a fost așa. Mă bucur foarte mult că am intrat într-o atmosferă de familiaritate. Am trecut peste pragul de emoție, la care mă tot gândeam cu groază. M-am gândit la asta toată ziua, închipuindu-mi că lectura va eșua. Așadar, m-am familiarizat! Țasta este cuvântul cel mai potrivit. M-am pus în acord cu așteptările celor din jur. Și spun așa: am reîntors în familie!

• După cum ai constatat, eu am luat foarte în serios această noapte lirică de la Ocolis. Bunul nostru prieten Ion Mureșan, într-o manifestă sobrietate, l-a declarat pe Ioan Es. Pop un mare poet! Iată că se poate și așa în lumea noastră literară.

Nu ne-am înțeles. Același lucru spun și eu despre el. De data asta nu s-a fost o glumă cu asemenea etichetări. Între noi funcționează respectul valorii. Este glumă doar atunci când vrem să ne batem joc de cineva. Dar aici nu a fost cazul. Mă simt jenat întotdeauna când mi se pun etichete de genul acesta. Mă înalță mai sus decât pot eu duce. Sunt de felul meu un stingher și mă cam sperie vorbele mari. Chiar și atunci când sunt acoperite de realitate. Dacă Ion Mureșan este capabil să spună asta în public, înseamnă că mă pot simți mândru. Repet: speriat de mândru!

• Sunteți, fără să ne ascundem, poeți de marcă ai generației voastre. A noastră. Cred cu sufletul deschis că pulsul unei generații lirice trebuie luat și de tineri. Mă gândesc că ar trebui să fii în manualele școlare.

Ai avut o splendidă dreptate când ai spus: da, cititorii de astăzi să trăiască sentimentul poezilor tineri, să intre în firea poeziei, a poeziei din vremea lor. Scrisă în vremea lor. Este reprezentativă, deoarece vine de la un exponent al lor. Pe de altă parte, prezența în manuale, mai ales de felul în care este prezentată o poezie în manual, o privește de multă vreme cu grijă și cu tristețe. Pentru că îmi dau seama că autorii de manuale sunt primii ucigași ai poeziei. Prin felul în care insistă, cu orice preț, să transforme poezia într-un obiect, într-un cadavru pe care îl taie pentru a arăta elevilor ce conține acel cadavru. Poezia nu este așa, nu este făcută pentru a fi obligatoriu analizată. Și de aceea în programele școlare, poezia ar trebui să stea la loc de cinste, necomentată sau cât mai puțin comentată. Nici nu ar trebui să fie subiect de examen. Supuși suplicii analizei, copiii se îndepărtează tocmai de esența poeziei. Poezia se explică prin ea însăși. Eu nu aș pune-o subiect de examen. Aș lăsa-o să plutească precum o întâlnire fericită a cititorului cu poezia. Și atât. Proza este analizabilă. Manualele nu ar trebui să sufocă cleul!

• Copiii noștri dragi sunt subiect de experiment. Despre poezie se discută mult. Ba cu suferință, ba cu felii de optimism. Cred că poezia este o bucurie personală. Oare câți cititori trebuie să aibă poezia?

Nu se poate cuantifica. Am avut o discuție cu prietenul nostru, poetul Liviu Ioan Stoiciu, despre acest subiect. El mi-a deschis ochii. O carte de-ale mele a apărut în o mie de exemplare. Mi-a spus că e fabulos! Du-te la o biserică să vezi câți credincioși găzduiește într-o duminică. Câți? O sută, două. Dacă sunt două sute, biserica este neîncăpătoare.

• Cum mai stai cu Maramureșul interior?

În clipa în care sunt în Maramureș, nu ar trebui să vorbesc despre el ca despre o diferență, ci ca despre un fapt deja asimilat. Este în mine, sub mine, în apropierea mea. Despre Maramureș vorbesc când sunt departe. Când sunt în el e ca și cum ai întreba pământul: ce ai tu cu Ioan Es. Pop? Și el nu-ți va răspunde nimic.

• Ai fost prin lume în numele poeziei...

Lumea largă este din ce în ce mai îngustă în ultima vreme. Peste o lună, în septembrie 2009, voi pleca la Stockholm, pentru a-mi lansa un volum, tradus în suedeză. Editorul, când i-am spus că voi fi extrem de emoționat la întâlnirea cu publicul suedez, mi-a spus că în Suedia este mai mult public pentru poezie decât în România. În schimb, am fost în Spania și am inaugurat împreună cu Claudiu Komartin un club de lectură. Un fel de bar, în care se citește literatură. Acel bar aparține a doi sau trei români tineri, iubitori de poezie și era la o sută de metri de Palatul Regal și în preajma Operei Naționale. Am fost peste o sută de persoane. Mulți români, este adevărat. M-am simțit foarte bine. Mi-am zis că peste tot poezia are ascultători și cititori.

• Unii socotesc că poezia nu aparține stadioanelor, ci unei intimități. Ea ar funcționa mai bine molecular decât în spații deschise. A vorbit pilduitor Ion Mureșan despre poezie.

Este adevărat că există și persoane hărăzite (cu vocație) în a-și recita poezia. S-a întâmplat pe vremuri cu Adrian Păunescu. Eu nu zic că a fost o experiență negativă. Nu a fost cel mai rău lucru pentru poezie. Nu. Atunci tinerii au auzit, în forma în care au auzit, de poeți mari ai literaturii contemporane. De la Nichita Stănescu la Marin Sorescu. Nu-i rău că poezia a ajuns pe stadioane, ceea ce nu se întâmplă acum. În America de Sud, la Medellín, unde este un mare Festival de Poezie, există recitaluri pe stadion. Mi-au spus confrății care au participat. De, îți dau dreptate. În fundamentul ei, poezia este un fapt de intimitate. De-o intimitate profundă, ceea ce nu înseamnă că ea este inaccesibilă. S-au n- ar trebui să fie.

• Ești nerăbdător să fii în plină glorie? Poate ești și tu-mi dau eu seama!

Nu, sunt nerăbdător să fiu ferit de mizeriile pe care le poate aduce aparenta glorie.

Pentru că trebuie să fii sigur și conștient tot timpul că în spatele tău se află norocul și nenorocul. Dacă ieșe puțin norocul la iveală, nenorocul te va izbi într-o zi pentru a se recompensa. Pentru a face echilibru. Așa că norocul este o otrăvă și trebuie prizată în așa măsură, încât să nu te doboare.

• Se acreditează ideea că scriitorul nu este recunoscut. Avem o instituție care se numește Uniunea Scriitorilor, care dă scriitorului o oarecare demnitate. Și se țes vorbe în jurul ei...

Nu cred că este unicat la noi Uniunea Scriitorilor. În Suedia există Uniunea Scriitorilor, dar are principii diferite de funcționare. La noi, dacă tot există, nu înțeleg de ce ar trebui s-o omorăm acum. Cu ce s-ar alege scriitorul român, care și așa așteaptă o condiție mai bună. Dar orice scriitor este format din slăbiciuni și incertitudini.

• Unii cred că prea îl facem pe scriitor obiect de studiu, în loc să ne vedem de alte treburi...

Cei care se plâng nu sunt neapărat scriitori. Nu sunt neapărat scriitori de valoare. Sunt reflexe învățate să vedem neapărat totul în rău. Destinul scriitorului se formează așa. Întâi, dacă ai noroc. Cum am avut eu să intru într-o generație. Așa simți o mare afinitate cu o anumită mișcare a vremii. Cum a fost cazul meu cu Generația Nouăzeci, cu Cristian Popescu. Este generația creată de el. În clipa în care i-am citit poezie, am fost sigur că eu acolo voi merge. Așa am și făcut. M-am apropiat de el, m-a primit cu multă căldură. După ce te cocci un pic la focul generației, îți limpezesti entuziasmele, după aceea este obligatoriu să ieși înainte ca leagănul generației și să te transformi într-un sicriu.

• Merge înainte poezia românească? Nici nu prea știu cum ar fi acest mers, dar mă întreb în numele unui jîresc progres.

Poezia seamănă, într-un fel, cu Dumnezeu. Adică nu progresaază. Nu-i obligatoriu să progreseze ca fond. Ea poate progresa ca adaptare la timpul, la vremea fiecărui autor în parte și a fiecărei epoci.

• Să fii în ton cu tine, oare îngeri păzitori mai sunt?

Dacă noi nu-i vedem, asta nu înseamnă că nu sunt. Este posibil ca noi să nu ajungem la un anumit grad de vizibilitate. Ochiul nu vede mai sus decât lumina pe care o poate vedea. Există o lumină pe care ochiul uman nu o poate vedea. Așa-i și cu îngerii.

• Scriitorul Dumitru Țepeneag îmi spunea într-o împrejurare că în România se scrie cea mai bună poezie din sud-estul Europei. Așa vedea el de la Paris.

Am să-ți răspund printr-o experiență personală. Am luat parte la mai multe festivaluri internaționale. Unde am citit. Am citit de pildă la Rotterdam, la cel mai important festival de poezie european. Simți reacția publicului. Deși foarte emoționat, am reușit. La momentul lecturii unui poem, care a devenit un fel de vedetă a festivalului, s-au primit mesaje din exteriorul manifestării, din întreaga Europă, cu referire la acel poem. Atunci am înțeles, prin traducătorul care era cu mine, că poemul meu a impresionat. Tot așa am pățit în Polonia, când am avut impresia că am sedus auditoriul. Și în alte părți. Așa că s-ar putea ca poezia românească, dar nu numai prin mine, prin toți poeții de valoare din România, să fie cea mai bună. Și rezervele ei, departe de a se fi epuizat.

• O întrebare suficient de veche: la ce-ți folosește poezia? Și explică-mi asemănarea poeziei cu Dumnezeu...

A fost, la un moment dat, singurul lucru pe care simțeam că îl pot face cu mare patimă. Singurul fior care mă cuprindea prin interior totalmente. Iar pe urmă a devenit și un element de curățare. Și un element de mândrie. Pentru că toți avem vinovății uriașe. Sau mai puțin uriașe. Poetul le are pe cele mai mari, pentru că el și le închipuie. Poezia, de la un punct încolo, a devenit pentru mine o mică mântuire personală. Și dacă poți să mântuie, în sensul că auzi oftatul sau râsul din gura celuilalt, înseamnă că a contat pentru acel om. Nu vedem ce este poezia eu adevărat, deoarece ea este pe lista obiectelor invizibile, dar care există. O definiție a lui Dumnezeu ar fi posibilă cam așa: din moment ce poezia, care nu se vede, ea și Dumnezeu, este posibilă și emoțională, asta înseamnă că Dumnezeu este dovedit prin aceasta. Pentru că și Dumnezeu este invizibil. Nu-l vedem. Nu-l putem pipăi și totuși ne tulbură.

• Crezi că este o dezmoștire a viziunilor lirice în generația ta?

Da, tocmai spre asta a aspirat Generația Nouăzeci, să refacă bazele viziunii. Să transforme vederea în viziune. Adică să transforme în sinteză ceea ce era dispersat. Sinteză lirică. Adică să creeze din nou magnetismul. Așa cred că se întâmplă. Poezia merge spre viziune. Ceea ce înseamnă că seamănă cu acea hologramă care conține într-o boabă de rouă un întreg univers.

• În noaptea lirică de la Ocotzi s-a spus prin vocea lui Ion Mureșan că este vremea poezilor ardeleni. Poate primi poezia forme de relief?

Are și pământ, are și cer. Iar cerul văzut din Ardeal este mult mai mare decât pământul Ardealului. Asta este important. Până la urmă, avem un teritoriu nesfârșit dacă privim spre cer. Sunt de acord cu Ion Mureșan. Iar mâine altul va veni și va demonstra că în altă parte din România există o mare poezie. Și vom fi de acord cu el, pentru că nu suntem interesați să feudalizăm poezia.

• Dacă ținem la noi, la semenii noștri, crezi că poezia are rol terapeutic?

Eu cred că are. Am scris un editorial legat tocmai de terapie prin poezie. Fenomenul îl legam, de fapt, de criză. După câteva luni de la declanșarea crizei s-a constatat că numărul tentativelor de sinucidere crește. Se caută tot mai multe terapii de învingere a angoaselor, a spaimelor, a dezamăgirilor și așa mai departe. Un medic din Occident le pune pacienților săi, adunați pentru o terapie împotriva sinuciderii, le pune să asculte poezie scrisă de marii damnați ai lumii. Cum sunt Baudelaire ori Rimbaud. La care totul este încrâncenare și serășnet. După această experiență, pacienții își revin și renunță la sinucidere. De ce? Pentru că întâlnesc acolo orori și spaime rezolvate prin poezie. Spaime mai mari decât ale lor. Atunci își zic: dacă omul ăsta, poetul, a fost capabil de asemenea zguduiri și le-a supraviețuit, eu de ce Dumnezeu să nu le înving pe ale mele, care sunt mult mai subțirele?

• Mergem înainte, scriem poezie?

Chiar dacă nu scriem, ne-ar putea ajunge o mie de ani să citim toată poezia bună a lumii. Sigur, mergem înainte! Chiar dacă spun că poezia nu evoluează, ea esență, exact ca și Dumnezeu.

ORIZONT LITERAR BĂNĂȚEAN

Ovidiu PECICAN

(Urmare din pagina 8)

La Sorin Titel răsturnarea se produce, după toate aparențele, dinspre o societate funcțională în conformitate cu regulile structurante ale statalității moderne – oamezii aici ar fi cetățeni, relațiile sociale ar fi principial ghidate de raporturile de muncă și de bună conviețuire în spațiul public – către una de tip arhaic, în care familia, clanul, eventual și vecinii, prietenii dau certitudinea funcționalității sociale. Altfel spus, în termenii sociologului german Ferdinand Tönnies, suntem în prezența unei persistente a *Gemeinschaft*-ului în raport cu *Gesellschaft*-ul. Este semnul unei cramponări în ambianța protectivă a tradiției, a moștenirii, oricât de inadecvată ar fi ea în raport cu „mersul lumii” înainte. Iar aceasta se regăsește și la Florin Bănescu, în povestirile lui cu țărani dezrădăcinați, cu tradiții pline de „moreni” care refuză să părăsească mentalitatea dominantă și să facă loc gândirii raționale și receptive la explicația științifică, eliberată din orizontul unei concepții arhaice despre sacru (mai ales că nu întotdeauna creștine). Și Sorin Titel scrie despre „amea aceea stranie care trăiește la marginea unui imperiu agonizant și își așază identitatea prin respect aproape mistic față de legea morală și față de familie”³, trăsături ale unei mentalități Biedermeier clar definite în studiile lui Virgil Nemoianu, bănățean el însuși. Dar o face și Florin Bănescu. Și, alături de ei, o face și Gheorghe Schwartz, avocatul – într-un ciclu romanesc propriu – al unui Lugoș fantastic, al „jehării din timp” urbane. Într-un astfel de orizont se cuvine, probabil, inserat ciclul prozastic bănățean al lui Florin Bănescu.

- Daniel Moșoiu, *Comorbiri cu Alexandru Vlad*, Cluj-Napoca: Ed. Școala Ardeiană, 2019, p. 94. Interviu din 11 iunie 2012.
- Cornel Ungureanu, „Florin Bănescu: Ierul peste tot”, în *Orizont*, nr. 16, 26 aprilie 1978.
- E. Simion, „Prefață”, în Sorin Titel, *Opere*, I, București: Academia Română & Ed. Fundației Naționale pentru Știință și Artă & Ed. Univers Enciclopedic, 2005, p. VI.
- Ion Slavik, „Crisenii”, în *Cele Trei Crisuri*, an VI, nr. 1, mai 1925, p. 75-76; reîmpărit în *Opere. VIII. Scrieri istorice și etnografice. Scrieri sociale și economice*, București: Academia Română, Fundația Națională pentru Știință și Artă & Ed. Univers Enciclopedic, p. 156-160; „Românii din partea locului nu sunt prefundîndi aceluși fel de oameni. // Marisenii sunt de două feluri. Un fel de oameni sunt cei de la deal, de la Zam până la Radna. De la Radna la vale până la Macho au fost omenești, cu sărbii. // Cu totul alții de oameni sunt podgoreni, de la Radna până la Pîncosa. // Deosebiri atât de marșante, cât și de podgoreni sunt câmpieni până la Curtă, Chitla [= Rîșkăna] și Ciula [= Cyula]. // Mult deosebiri de acești sunt pălărenii din Valea Crisului alb până pe la Iosăd, luncații de prin lunca de la vale ale Crisurilor până pe la Sakota, vidicarii de la poalele despre Beius ale muntii și zărăndarii sau crisenii de pe la Actia, Halmagiu, Băia-de-Criș și Brad. // Bărbii multă biatne de cap m-am încredințat că mărășerii de la vale, podgoreni, luncații și, mai ales, câmpienii sunt în mare parte veniți de curând din alte părți”.
- E. Simion, „Prefață”, în Sorin Titel, *Opere*, I, ed. cit., p. XXVI-XXVII.
- Ibidem*, p. X.
- Ibidem*, p. XXVI-XXVII.
- Ibidem*, p. XVIII.
- Ibidem*, p. XIX.
- Ibidem*, p. XIX.
- Ibidem*, p. XXII.

Elena CĂRĂUȘAN

Disecție

Îmi caut cuvintele.
Zi cețoasă, norii îmi umezesc pielea, ochii
mi-am dezbrăcat cuvintele de bucuria metaforei,
cu un cuțit dilematic iscoditor
disec oricare cuvânt
cât mai adânc
până la osul de literă al silabei,
măduva să i-o văd cum se zvăcolește în sensuri
tresare, se-ascunde, imponderabilă pândă.

Am scos majusculele,
am șters toate buclele
toate rotunjimile literelor,
am lăsat doar liniile drepte, pe două rânduri
am mai eliminat un vers,
să știu unde începe teama de a scrie
și care e cuvântul de mântuire,
mă uitam ce mai puteam să elimin
am privit, ochi adânciți în gânduri,
să articulez o silabă, o literă nu aveam energie.

Vreau să ajung la miezul fiecărui cuvânt
să-i văd brațele lungi, mieroase
cum se preling în urechea iubitului meu,
să-i văd rădăcinile ascunse când consoana rănește
vocala zvănește nebună să oprească ecoul,
să-i simt inflexiunile pe pielea mea umedă
și fiecare por dilatat cum se cuibărește
în freamătul subtil, cuvânt după cuvânt.
Cuțitul meu căutător a tot înaintat, mai adânc
stânjenit, a ajuns la o formă ciudată
în căutarea lui încrecată
la un schelet de linii caraghios ciuntite,
un gât colorat de vioară
cu zeci de corzi răscuite.

Am înțeles,
toate sunt sensul unui alt înțeles,
sunt umbra unui cuvânt,
sunt fiorii din ANTI-CUVÂNT.

Ești

Ridic ochii spre cer
fug de goliciunea singurătății.

Ești coaja timpului meu
poem împletit între ziduri
cenușa iluziilor celor
ce trec prin foc cu pielea goală
mesteceni înalță ramuri albe
rugăciune pământului
să atingă un colț de cer.

Ești zidul de piatră
clădit din bolovani drept prejudecăți
ai găsit comori ascunse
ce păzesc misterul pașilor în doi?
sincopele minții
respirații între două vise
karma neliniștii ce doare
tenebre ce sugrumă.

Ești rana anilor mei
și cicatricile încă se văd
sunt pară tatuată pe trup
nici lumina nu a fost darnică
să-mi dea căldura vindecării
m-am temut de răzbunarea unui înger
ce mă păzea în asfințit.

Ești cântecul de greieri
vara, seară senină
și greierii ce prevestesc
singurătatea frământărilor de noapte
am învățat de la păsări
să fac drum înapoi
să înțeleg,
apoi să iert
să am răsuflarea ușurată.

Morminte

Fiecare minut trăiește moartea de șasezeci de ori
își conduce clipele pe ultim drum
așa că ore, zile, luni
lasă în urmă un cimitir nesfârșit
oare îngropat în comori?
Anii, Doamne!
din seva cui se nasc mereu?

istorii, negură de morminte
nemuritor timpul,
neobosit în inițieri,
nu cunoaște nimic și pe nimeni
nu are aliați și cuminte
trece prin noi ritm sacadat
nesuferit de ordonat

prea târziu înțelegi spaima imposibilei negocieri
Oare unde ascunde Dumnezeu atâtea morminte?

Trădare

Când sunt cu tine doar în vis
noaptea șoptește gânduri catifelate
în liniștea somnului
cuvintele curg frumos
tu cine ești?

silabele se țin îmbrățișate
se iubesc fără să pună întrebări
deasupra mea universul spune povești.

În clepsidra zilei tot ce-am scris s-a evaporat
încerc să refac ora din cuvinte,
dar toate literele sunt grele
se apropie în cercuri concentrice
se ascut unele de altele,
foasia o străbat
apoi cu dușmănie lovesc simetrice,

sunt femeia cu răni pe piele și pe pleoape
căreia mereu i se zice:
de ce continui acest drum
când cuvintele trădează îndeaproape?

Între clipe

Cum e să trăiești între clipe?
Vulturi flămânzi nu-și găsesc prada
aripi colțoase, negre, de cer
se inmoaie
cad neputincioase,
apoi dispar în tulpina cuvintelor
preadevremele și preatârziul
își ating frânturi de gânduri

lumi credincioase
prizonieri ai vremii de foc
canoane intonate-n biserici
icoane ce stau martori
la viața ce vine spre noi
pulsează,
apoi n-o mai vezi când pleacă
pori ce respiră vinovați
că prea târziu au devenit prieteni

singurătatea golului dintre clipe
și a golului dintre cuvinte
e sincopă în aripi de lut
o liră rămasă într-o singură coardă
misterul acestui gol e umbră
așezată inert peste morminte
nepăsarea acestui gol
taie în carne vie
pe coama erodată a pietrei
se prelinge sânge albastru
dorinți netrăite
cuvinte înecate în nisipul clepsidrei.

Îmi scriu poezia

De-o vreme îmi scriu poezia
pe partea nevăzută a pielii
muzica și ritmul din cuvinte

stomacul meu bolnav
devine o claviatură colorată
armonia clapelor dilatată venele
și sângele din creștet în călcăie
pulsează fericit
scrie silabe, compune cuvinte

căldura trupului îmi ocrotăște cuvintele
face ca toate să fie mai lungi
nu au aripi,
nu pot ieși,
nu se pot cuibări în alt trup,
așa că pe partea nevăzută a pielii
învăț lecția îmbrățișării frățești

aici poezia e mai aproape de suflet
se aud suspine ce nu trebuie auzite
se văd lacrimi ce nu trebuie văzute
fiecare celulă e simbioza fragilă,
poezie – sânge,
cu tandrețe deschide
fereastra inimii.

Aici, pe partea nevăzută a inimii
poezia se răsfată
are curaj să spună cuvinte lungi
știe că nimeni nu o aude,
știe că nimeni nu o vede,
știe că nimeni nu o judecă,
e poezia între bătăile inimii.

Din volumul în curs de apariție *Umbra zidului meu*

CALEIDOSCOP POETIC ÎN TONURI VII

Raluca HĂȘMĂȘAN

Pentru tânăra maramureșeană Nicoleta Giurgi, scrisul nu pare să fie o joacă vremelnică, chiar dacă, la o primă impresie a lecturii, tentația este de a-i defini discursul liric ca o incursiune ludică/adolescentină în tărâmul poeziei, cu izbucniri și cu demoliri ale tonului specifice vârstei. Girând pentru seriozitatea actului poetic din volumul *Să tacă atunci când scriu* (Editura Valea Verde, Sighetu Marmației, 2022), editorul Ion Mariș confirmă faptul că Nicoleta Giurgi este o exploratoare în universul liric, care impresionează „pentru/prin larghețea cu care se avântă în amalgamul stărilor, al tensiunilor, al vocilor pe care le «repartizează» în poeme”.

Descifrarea acestor voci de intensități diferite și adesea neconvenționale, pătrunderea în melanjul de stări și atitudini relevă o poetă cu un discurs spontan, proaspăt și surprinzător prin oralitate și prin descărcarea emoțională. Rostite, versurile Nicoletei Giurgi au sonoritate puternică, sună clar fie a ceartă, fie a revoltă, a pedeșire sau a compătimire, a victimizare ori a consolare, poeta reușind să regleze tonul potrivit creșterii și descreșterii stărilor interioare.

Respingerea ipostazi de femeie cu capul plecat, umeală credulă, umbrită de imaginea bărbetului știutor și puternic, este scandată cu convingere în primul poem al volumului, *Scrisoare*: „ți-ar plăcea să tac să fiu femeie de casă mai degrabă / fetița așa le place băieților să se simtă protectori / când eu de fapt aş vrea să pocnesc bărbatul acela din / autobuz care se uită insistent la o fată”. Asumarea sinelui și nevoia resimțită apruspe visceral de recunoaștere a identității feminine puternic definite deconspira atitudinea antimisogină: „eu sunt femeie nu fetiță eu vorbesc mult / și scriu mult după cum vezi / nu îți place că am forța asta”.

În lumca scrisului, a fanteziilor și a dorințelor, scribul își poate lua „lumca-n cap”, poate deveni orice, anulând legi și rigori sociale și morale: „eu sunt Elizabeth, prima / prima femeie din tărâm, / prima pe care poți automat / să n-o iubești, ca și pe o jucărie stricăută din fabrică (...) nu te tentează / o cină romantică ceva / mâncăm niște cârți / ne roadem inimile / și devenim încet-încet / cei mai bogați șobolani”.

Tonul devine mai agresiv cu cât sentimentul de răzvrătire este mai accentuat, iar poezia este arma prin care se descarcă acumularea sufletească: „mă dau eu poezia / de pereții muzeei cică de tristetea / miilor de femei părăsite (...) cum ar fi să apară la știri / o fată transportată la urgență / pentru că s-a dat cu arta de pereți” (*prima seară în care am mâncat ciorbă*).

Poezia este imputernicită cu aturi nebănuite și validată ca univers salvator și de descătușare totodată: „poezia te lasă să dansezi balet când toată lumea îți / povestește despre noua piesă rock / stimabila nu are limite și dacă eu vreau ne-ar putea face una cu universul”; „poezia dă cu pumnul în masă, se revoltă și peste două / minute te servește cu un ceai de mușetel (poezia e un tată) / poezia e iubire / poezia intră în oase” (*Despre poezie și alți demoni*). Investind poezia cu o astfel de forță de eliberare și de transformare, poeta face un pact de asumare și de îndeplinire ale nevoii de a scrie: „voi scrie desculți, voi scrie flămândă, / îmi voi ția pe rând degetele pentru a avea mai multă / cerneală (...) voi scrie fără mâini sau ochi” (*cu moartea în pauza de masă*). În versurile Nicoletei Giurgi, nu este loc pentru „cuvintele pompoase” ori pentru „arterele îmbrăcate în metafore”, poezia nu este un simplu prilej de admirație sau de exaltare, prin stilizări lingvistice expresive și melodioase, ci este confruntare brută ori bandaj protector, în funcție de conjunctura sufletească: „poemele mele sunt ca un meci de fotbal / sunt brutale & simți o atracție să le citești / de care nu-ți convine / pentru că poemele și meciurile de fotbal / mereu sunt despre altceva / nu despre microbiști sau copii născuți cu inunuri pe / retină / ci despre un jucător care a făcut o schemă & sau / s-a rănit și are nevoie de un pansament” (*portar de iubire*).

Dorința de protejare/supraviețuire în fața dezamăgirilor, a neputințelor și a frustrărilor face ca

vocea lirică să adopte adesea un ton cu note de cruzime ori de falsă indiferență, într-o încercare de a masca adevăratele sentimente: „îmi urezi «poftă bună» iar eu îți urez să te îneci pentru / că în alt mod nu știu să-mi exprim jalnică iubire / să-ți stea în gât inima asta atât de putrezită și roasă de / niște oameni ca și tine” (*scandală femeie*). Alături, din adâncurile turburi ale sufletului, în care se amestecă stări greu de definit, iese la suprafață tocmai fireasca slăbiciune a ființei: „mereu îmi spun că o să fiu o femeie puternică / apoi frec scalpul câte o oră înghițind lacrimi combinate / cu apa de fântână / doar pentru că un anonim mi-a spus că-s nespălată” (*just a bad boy*).

Iubirea nu apare niciodată împărțită ori trăită. Scenariile poveștilor de iubire expun imaginea femeii dezamăgite ori neacceptate, în așteptarea validării din partea persoanei dorite: „nimeni nu mă vede cu adevărat / «Nimeni» fiind tu în acest caz”, „draga de mine: un obiect frumos din fundul dulapului / pe care îl folosești când îți aduci aminte / eu, spatula care a încercat să se transforme în / universurile desenate în palma ta” (*scenarii adevărate despre aceeași femeie*). În pofida acestei invalidări exterioare, sentimentul de unicitate, strădania de a fi diferit, de a nu merge cu turma sunt bine înrădăcinate: „tu vrei să îți îți hainele curate dar mie îmi place să topăi / în bălți cu zăpadă de parcă mi-aș putea umple inima / cu fiecare strop ajuns

pe haine”. Neîmplinirea în iubire este trăită cu navitatea vârstei primelor experiențe de acest fel, când suferința preînuită de un gest de ignorare venit din partea persoanei dorite ia proporții nebănuite: „stau mereu pe partea stângă (...) să simt trecerea lacrimilor din colțul interior / al ochiului drept spre nas / ca și cum ai trece Prutul, peste inima ta (...) iar inima asta / cârpiță îmi spune că nu sunt demnă de iubire doar / pentru că nu am vorbit de o zi / de atunci tot trec Prutul și aștept să vină căruțașii să se / înee” (*disperarea*).

În ipostaza de „epavă”, pradă devoratorilor cu colții soeți, poeta lasă să transpară sentimentele de autocompătimire și de deznaștere acumulate în cercul vicios al nedreptăților, în care fiecare își ferește și își urmărește propriul interes, dar își înfige colții în cel dinaintea: „epavă sunt mai frumoasă / (...) / mai gustoasă-s când mi-e carnea stășiată / iar voi vă dați muște / de alea verzi și urâte // să ne ferim cozile, cu grijă, căci / suntem într-un cerc, inibiții mei / și fiecare e cu colții în epava lui”.

În alte poezii, femeia apare egoistă, obraznică, încăpățănată, „proasta ce nu tace”, „fetița-femeie (sau ce-o fi)”, inocentă, „a doua roată la monociclu” etc.

Revolta în fața nedreptăților din lume (tăzboiul din Ucraina), durerea resimțită și neputința amortește simțurile (*nu văd, nu aud, nu simt*) și accentuează disrepanța dintre cei norocoși și cei mai puțin norocoși doar pentru a se fi născut într-un context istoric, politic, social nefericit: „sunt speriată: / nu de război, nu de arme, nici măcar de moarte; / de copilul născut într-un metrou, de cuplul căsătorit în / război și cu un război / mi-e frică de puterea pe care o emană inima lor / pieptul mi s-a rupt și ochii mi-au fugit pe marte / iar asta e doar declarația unei narcisiste / care n-are curajul să intre pe rețelele de socializare / pentru a evita orice imagine care ar putea-o lua din / lumea ei de basm / o lașă care crede că dacă nu se uită / moartea nu există”.

Cu un astfel de debut în poezie (*Să tacă atunci când scriu*), la vârsta de optsprezece ani, Nicoleta Giurgi dovedește că discursul său liric nu este doar un exercițiu, că nu se joacă de-a poezia, ci se joacă „în poezie”, se joacă cu „imagini”, cu voci, cu stări și cu tonalități – așa cum bine punctează Ion Mariș în prefața volumului (*Netăcând despre Nicoleta Giurgi*). Este o proaspătă poetă care provoacă cititorul să-i descopere ipostazele lirice și „tainele pe care le ascunde în poeme”, fiind „ba deșteaptă, ba epavă, ba cade și vorbește urât, încercându-se (...) asezându-se printre paginile acestui volum (...) și-și demonstrează abilitățile de fetiță-femeie-poetă – furioasă” (Ion Mariș).

DIN ÎNSEMNĂRILE UNUI PIERDE-VARĂ

Dan Marius COZMA

Până și-n familia noastră existau controverse legate de vaccinare. Asta așa ca dezbateri dintre noi să fie completă. Tata se vaccinase printre primii din oraș, însă fără să fi fost atât de nerăbdător, încât să dea șpagă pentru asta, cum se zvonea că făcuseră unii chiar la început, după apariția vaccinului. „M-am vaccinat pentru a mă proteja pe mine, dar și pe cei din jurul meu”, a zis el, demn. Mama, influențată de soră-sa cea habotnică și de alte kolege de serviciu, era ferm convinsă că vaccinul ne omoară cu zile, că vom deveni dependenți de el, ca să sporim veniturile Big Pharma. „Unde ți-a fost mîntea, măi omule, când te-ai pus la coadă să te vaccinezi? Ii tot reproșea tatei. În loc să te bucuri că n-ai fost niciodată în spital, acum singur ți-ai căutat-o cu lumânarea, că cine știe ce tromboză sau accident vascular o să faci!” „Mai bine ți-ai face griji pentru tine, că tocmai voi, nevaccinații, ajungeți în stare gravă la terapie intensivă, și de acolo rar mai scapă cineva...” „Auzi, Mario, taică-tău ne dorește moartea!” „Iar înțelegi lucrurile pe dos, Viorio. Eu doar v-am prevenit...” „Hai, domnule, lasă-ne cu prevențiile tale! Uite aici, și-a dezvelit ea brațul stîng până sus, ca să-i vadă tata semnul de la vaccinul făcut din copilărie. Așa știu eu că-i un vaccin bun! L-am făcut o singură dată și mă apără toată viața de variolă sau de TBC sau mai știu eu ce...” „De covid nu te apără.” „Parcă pe tine te apără noul vaccin!”

Teșea tata din apartament, mînios. „Faceți cum vreți, zicea el. N-ascultați voi nici de doctori, nici de specialiști, darmita de un fost lăcătuș mecanic! Îmi bat gura de pomană. Toți sunteți acuma experți în medicină.” Bine că nu stătea cu noi, că l-aș fi auzit mereu certându-se cu mama.

În ce mă privește, chiar nu știam ce să fac. Firește, nu eram atât de naiv, încât să cred că, după vaccinare, o să-mi crească solzi pe spate sau că vaccinul anticovid e semnul fiarei, cum îi spusese mătușii mele un popă, și ea a venit la noi special ca să ne informeze, roșie-n obraji și cu ochii bulbucați. Dar nici nu puteam să rămân indiferent la cei care avertizau populația că era vorba despre un vaccin experimental, făcut în grabă, netestat ani de zile, cum se procedează în mod normal,

că practic cei vaccinați erau cobaii noului vaccin, despre ale cărui posibile reacții adverse companiile producătoare nu-și asumau răspunderea. Chiar și unii medici erau de acord cu asta, blamați imediat de către colegii lor, cu argumente prea puțin convingătoare pentru omul de rând, de fapt întărindu-le și mai tare convingerile antivacciniste: daea până și doctorii spun că nu trebuie să ne vaccinăm, atunci ce ne tot pisează ăștia, guvernanții, cu vaccinarea și certificatul verde? Ia mai ducă-se dracului!

Prima întrebare pe care mi-o adresa dom' Vasile – după ce, la insistențele lui, ne salutăm mai nou, ca-raghios, doar cu cotul – era dacă m-am vaccinat. Iși însoțise docil nevasta la cel mai apropiat centru de vaccinare și, bineînțeles, își suflecuse și el cămașa, alături de ea, nu mai pomenea nimic despre Oculta mondială, avidă de bani și însetată de sânge, dădea din mână a lehamite când îi aminteam de discuțiile de mai an. „Te-ai vaccinat, Mario?” „Urmează”, răspundeam într-o doară. Apoi, nevăzându-ne câte o săptămână, două, zicea: „Sper că te-ai vaccinat între timp” și iar îl decepționam cu răspunsul meu negativ. Într-o zi, m-a întrebat mînios: „Ascultă, Mario, tu de ce nu te vaccinezi? Nu-ți dai seama că din cauza ta și a celor ce tine nu mai scăpăm în vecii vecilor de pandemia asta?” „Aștept să apară vaccinul cel bun, că în astea n-am încredere”, am zâmbit eu. „Prostii! Uite, eu cu soția ne-am făcut și doza a treia și n-avem nimic, ne simțim bine. Sau te temi să nu rămâi steril, cum zic idiotii ăia! La câte femei ai, n-ar trebui să-ți faci griji pentru asta.” „Uite unul dintre efectele negative ale vaccinului, dom' Vasile, i-am răspuns la fel: ai început să-ți pierzi simțul umorului!” „Cu lucrurile serioase nu se glumește, domnule. O să constăți pe pielea ta. Măine, poimăine n-o să mai poți rezolva nimic, la nicio instituție, fără certificatul verde. N-o să mai poți participa la evenimente culturale, la expoziții, la filarmonică, la teatru... La asta te-ai gândit? Nu ești prost, a zis el pe un ton care indica tocmai contrariul. Ești pregătit și talentat, cu intelectual până la urmă. Dacă nici voi ăștia, intelectualii, nu vă dați concursul în campania de vaccinare, atunci ce pretenții să mai avem de la omul simplu!” „Eu și așa n-am treabă cu eveni-mentele culturale, d-apoi cu instituțiile statului.” „Bine, s-a enervat el, tu n-ai treabă cu nimic! Nici cu munca, nici cu familia, cu nimic! Nu-ți dai seama cât ești de iresponsabil pentru vârsta ta? Așa ceva n-am mai pomenit!”, a mai zis vecinul meu și mi-a întors spatele, tăfnos. De atunci înainte abia dacă mormăia un salut când ne vedeam, darmita să mai povestim ca pe vremuri. A prins glas după moartea soției, survenită pe neașteptate la începutul lui octombrie. „Din cauza unui infarct, a ținut el să precizeze, nu a covidului sau a vaccinului, cum vorbește ăștia pe scară.” Nu mă mai întreba dacă m-am vaccinat, evita să vorbească despre pandemie, nici glume nu mai avea în program. Schimbam câteva vorbe banale și ne despărțeam, înstrăinați. Devenise alt om.

Mama îmi raporta, vag îngrijorată, care dintre rudeniile și cunoștințele noastre se îmbolnăviseră de covid. La care se adăugau, de când se pensionase, câțiva dintre foștii colegi de serviciu, cu toate neamurile și

cunoștințele lor. Unii mă puneau la zid, ea mă puneau la curent cu pandemia, de parcă nu mi-ar fi ajuns câte vedeam și auzeam în jur. „Azi a murit sora fostului meu director, am dat și eu bani de coroană, că așa-i frumos. Era mai mică decât mine, nici nu-mi vine a crede...” „Păi, mai mor oameni și de la noi, nu doar de la ei, cum vezi la televizor”, am găsit eu s-o consolez. „Cum ți-e scris, Mario. De biata mătușă-ta a avut grijă Dumnezeu și a scăpat-o de boală.” „Precis că acum nu mai vorbește decât despre salvarea ei de pe patul de suferință. Căreia îi place să spună c-a fost patul ei de moarte, iar Domnul a făcut o minune și a adus-o printre cei vii în ultima clipă.” „Și ce e rău în asta? Îi întărește și pe alții în credința lor.” „Da, îi întărește până înțepenesc de tot. Stați liniștiți, ferți-vă de doctori, că are Domnul grijă de voi, de fiecare în parte. Totuși, la cât de des pomeneste despre viața de apoi, credeam că abia așteaptă să-l întâlnească pe Dumnezeu.” „Poate are îndoieli că n-o să-l întâlnească pe El.” „Aha, înțeleg. De asta e așa bi-sericoasă, are încă multe lucruri de rezolvat cu Cel de Sus.” „Nu ne ajunge o viață întreagă pentru a rezolva lucrurile astea.” „Chiar așa păcătoasă a fost în tinerețe? Sau te referi la dumneata?”, am încercat o glumă. Mama mi-a tras una peste scăfălie. „Să-ți fie rușine! Asta mi-e răsplata că te țin să nu mori de foame?”, a zis și nu mi-a mai vorbit toată ziua.

Mi-am cerut iertare, dar tot mută a rămas până a doua zi, când mi-a răspuns cu da și nu la câteva întrebări banale. A vorbit doar cu tata, la telefon, minute în șir... Ne purtăm ca niște tineri fără minte, o auzeam din spatele ușii, acuma când ar trebui, mai mult ca oricând, să ne sprijinim unul pe celălalt... să ne bucurăm împreună de zilele pe care ni le-a lăsat Dumnezeu pe pământ... multe, puține, câte sunt... alte bucurii, vezi și tu, nu mai avem în viață... bine, cum vrei... A închis și a izbucnit în plâns pentru nefericirea sa, pentru soarta ce i se arăta atât de potrivnică tocmai acum, când era mai vulnerabilă ca oricând, după ce vreme de șazeci și unu de ani, de bine de rău, aceeași soartă îi surăse cu îngăduință.

Am rămas oarecum impresionat, nu neapărat de plînsul său pentru refuzul tatei (așa îmi explicam reacția ei), cât mai ales pentru acele vorbe – *alte bucurii nu mai avem în viață*. Adică eu nu mai însemnam nimic pentru ei, mă țineau din pensia lor să nu mor de foame, dar încetasesem de mult să mai fiu o bucurie pentru ei. Mă rog, era de așteptat. Nu prea le oferisem alor mei motive de mândrie în ultimii ani, de bucurie cu atât mai puțin. Între noi, treacă, meargă, ne împăcam cu ce aveam, dar ce puteau ei să le spună curioșilor care se interesau de viața singurului lor copil? Că sunt cuminte, că-s talentat, că n-am vicii, că am publicat două cărți... Cred că aminteau și de cărți, numai ca să țină balanța în echilibru, ba chiar s-o încline în favoarea familiei Petrescu, a imaginii ei în lume, o balanță atât de îngreunată oricum, în cealaltă parte, de lipsa locului meu de muncă și de lipsa familiei mele, a soției și a copiilor mei... Unde mai pui că omorâsem un om!

„Dar despre ei doi ce spuneau oare când îi întrebau curioșii?”, mi-am zis, deodată enervat, deși se putea ca nimic din toate astea să nu se petreacă aievea, să fie doar în mîntea mea, efect al frustrărilor mele. Dar nu mi-am bătut capul să-mi ofer răspunsuri satisfăcătoare, adică urâte la adresa părinților mei. Nu era corect să fac asta. Mi-am tras ghetelile în picioare și am ieșit în oraș.

(Fragment din romanul în pregătire *Silvestru*)

PĂLNIA ȘI STAMATE x 24

Ana OLOS

Pentru a marca un centenar de la debutul în *Cugetul Românesc* (nr. 2/1922) al celui botezat Urmuz de Tador Argezei și ca „preludiu” al „Anului Urmuz” și al Simpozionului „Urmuz – 140-100” de

la Curtea de Argeș, entuziastul promotor al evenimentelor aniversare, acad. Gheorghe Păun, a publicat, la Editura Bibliostar din Râmnicu Vâlcea, într-un tiraj limitat la o sută de exemplare – „un dar pentru urmuzofili-bibliofili” –, antologia cu romanul parodie urmuzian *Pălnia și Stamate* în 24 de limbi. Cum mărturisește în „Nota editorială”, ideea cărții – „realizarea unei «colecții» de traduceri, în cât mai multe limbi, ale unui *text bizar urmuzian*” – a apărut în timpul unei convorbiri telefonice cu scriitorul Florian Copeea. Fiind un text în consonanță cu apetenta pentru genul scurt al cititorului de azi, a fost ales miniromanul tradus deja în mai multe limbi. Atingerea acestei performanțe „a fost îndelungă, de loc simplă, dar fascinantă”, căci trebuiau căutate în periodice sau în volume traduceri existente și „provocate” traduceri în limbile în care nu s-au găsit. Însă la solicitarea sa au răspuns exegeți și traducători din țară și de peste hotare, cărora antologatorul le aduce cuvenite mulțumiri. Și tot ca un gest de politețe, succesiunea textelor din antologie, urmând după originalul preluat din *Șchițe și navelle aproape... futuriste*, ediția a II-a, îngrijită, studiu introductiv și note de Ion Pop, cu un cuvânt de încheiere de Domenico Jacono, ilustrații de Jules Perahim (București: Tracus Arte, 2017), este în ordinea primirii lor de la contributori. Însă cel interesat de cronologie poate găsi cuvenite informații în notele de subsol din volum.

Așa cum reiese din secțiunea „Urmuz în limbi străine” a *Păgînilor bizare*, ediția Sașa Pană din 1970 (București: Minerva), primii traducători din Urmuz, publicând în reviste, preferaseră ca „meștre” texte mai scurte. Leopold Kosch (portretizat de Victor Brauner) a tradus *Alغازy & Grummer* pentru numărul special dedicat literaturii române de avangardă al revistei *Der Sturm* / XX, 8, Berlin, 1930 (cf. Pană, *op. cit.*, p. 188). Ilarie Voronca, născut în orașul portuar Brăila, a ales *Plecarea în străinătate*. Lui Eugen Ionescu i s-au părut probabil mai reprezentative *După furtună* și *Ismail și Turnavitu* (*Les lettres nouvelles*, ianuarie 1965). Iar poetul avangardist Claude Sernet și-a ales fabula *Cronicari*.

E de la sine înțeles că romanul trebuia inclus de cei care vor opta să transpună integral opera lui Urmuz. Primul dintre aceștia a fost Miron Grindea (Mandy Grünberg), care, după stabilirea sa la Londra (1939), și-a transplantat și revista *ADAM* (acronim pentru Artă, Dramă, Arhitectură și Muzică), devenită extrem de prestigioasă *ADAM International Review*, cei publicați în revistă fiind personalități de talia nobeliatului T.S. Eliot de pildă. Numărul 322-23-24 din 1967, dedicat lui Picasso și românului Urmuz, va impune creația „premergătorului” atenției și recunoașterii numerosului public anglofon (V. Gheorghe Păun, *tableta Urmuz, prin anii 1960*, în *La curtea lui Urmuz*, vol. III, Băscara, 2022, p. 151-152).

Lansarea lui Urmuz în spațiul cultural internațional de către Miron Grindea și Eugen Ionescu s-a petrecut simultan cu (sau poate impulsivând?) scoaterea lui din conul de umbră în țara sa natală. Încă înainte de ediția Pană din 1970,

George Ciprian strecurase discret opera fostului său prieten „Ciriviș” într-un „attachement” al propriilor *Serieri* publicate în 1965. Gheorghe Păun (*op. cit.*, p. 152) amintește și cărticica *Din istoria culturii argeșene* (1965) a lui Augustin Z.N. Pop, conferențiar atunci la Institutul Pedagogic din Pitești, în care autorul îi făcea o prezentare reverențioasă lui Urmuz. Un moment important pentru receptarea operei lui Urmuz l-a constituit apariția *Avangardismului poetic românesc* (București: Editura pentru Literatură, 1969), carte a doctorandului pe atunci Ion Pop, cu eseurile minuțios documentate și necesarele referințe la contextul literar și artistic internațional. În *Dicționarul poetic avangardist* din partea a doua, primul nume este, așa cum i se cuvinea ca „premergător”, Urmuz (p. 137-149). Volumul a fost și un binevenit preambul al ediției Sașa Pană din 1970 a *Păgînilor bizare*, dar și al monografiei lui Nicolae Balotă apărute, tot în acel an, la Editura Dacia din Cluj.

Înainte ca centenarul nașterii lui Urmuz să focalizeze din nou atenția asupra lui, următoarea transpunere a *Păgînilor bizare* – după cea a lui Miron Grindea –, apărută la München în 1976, a fost cea a lui Oskar Pastior, născut la Sibiu și plecat fără întoarcere în Germania în 1968. Cum era de așteptat, centenarul va genera noi traduceri. Ediția operei lui Urmuz semnată de Constantin Crișan (București: Minerva, 1983), conținea și traduceri ale romanului în spaniolă și rusă. Iar în 1985, Editura „Cartea Românească” din București îl va tipări pe Urmuz în engleză, varianta profesorului universitar american Stavros Deligiorgis (născut din părinți greci la Sulina, deci cunoscător și el al limbii române). În același an, la Amsterdam, apare ediția în neerlandeză a lui Jan Willem Bos, care studiasse limba română și era atunci lector la Universitatea din București. Iar în 1987, Méliusz József, născut în Timișoara și stabilit apoi la București, va publica traducerea maghiară a operei lui Urmuz la Editura Európa din Budapesta.

După pauza impusă de evenimentele istorice, odată cu revirimentul interesului pentru literatura avangardei, și numele lui Urmuz reapare în deceniul al nouălea, fie prin republicarea *Păgînilor bizare* la diferite edituri din țară, fie în exegeze dedicate scriitorului și operei. Dar deja în 1994 Urmuz putea fi citit în limba cehă, grație traducătorului lui Petr Turek.

După ce, în 1997, Nicolae Balotă scoate ediția revizuită a monografiei sale la Editura Hestia din Timișoara, în următorul an, colecția „Clasicii literaturii de Avangardă” se va îmbogăți cu un volum Urmuz în română, franceză, engleză și italiană, traduceri și prefață de Carmen Blaga, a cărei excepțională lucrare de doctorat – *Urmuz în criza imaginărilor europene* – va apărea tot la Hestia, abia în 2005.

În 1999, Editura „Salerno” din Roma oferă cititorilor italieni o plachetă elegantă – *Urmuz. Pagine bizare* –, cu o substanțială prefață și note finale, realizare a semioticianului, devenit împătimit urmuzolog, Giovanni Rotiroli, care va reveni în 2020 cu o nouă versiune, conformă cu textul din *Șchițe și navelle aproape... futuriste*, ediția academicianului Ion Pop.

Antologia mai include traduceri miniromanului urmuzian în polonă (2000), suedeză (2001), bulgară (2006), croată (2013). Versiunea în limba sârbă (2011) este realizată de regretatul poet Petru Cărdu, „ambasador al culturii române în Serbia”, cum îl numise Ana Blandiana. Cele mai recente, în chineză, japoneză, coreană, vietnameză sau occitană, din 2022, au fost elaborate la solicitarea antologatorului, unele semnate de doi traducători. Doar traducerea în

portugheză, de Tanty Ungureanu, e luată de pe Internet.

Textele din antologie sunt însoțite de portrete ale celui comemorat, parte din expoziția internațională „Urmuz văzut de graficienii lumii” – realizare a artistului plastic și a ziaristului ploieștean Nicolae Ioniță.

Fără a încerca o confruntare cu originalul a traducerilor romanului urmuzian în limbile ce le cunoaște, zăbovind doar asupra titlului în cele 24 de limbi, cititorul poate face niște observații nu lipsite de interes, uneori amuzante. Dacă, în mod firesc, numele Stamate trebuia păstrat (fie și transcris în alt sistem grafic și pronunțat diferit), cu Pălnia, situația se complică și pentru că în anumite limbi substantivul comun nu este de gen feminin. În DEX-ul online cuvântul este considerat de origine incertă sau necunoscută, provenit, poate, din „plunje” (slava veche). Așa cum regionalismul „leică” pentru pălnie se înrudește cu „leika” din rusă, „lijka” din ucraineană, „lejek” din polonă, „lijevak” (croată), „levak” (sârbă), „nălevak” (cehă). În limbile romanice personajul devine: „L’imbuto” (italiană), „L’embudo” (spaniolă), „L’embut” (catalană și occitană), în franceză „L’entenneiro”, „Trichter” în germană, „Tratten” în suedeză. O ciudățenie e că „Funnel”-ul englezesc se apropie de suncetul bulgărescului „Funia”, devenit în turcă „Huni”. Finlandezul „Suppilo” – parcă păstrând consoanele „p” și „l” din pălnie – nu se arată înrudit cu cuvântul din maghiară (și cu limba fino-ugrică) „Tölesér” (din care probabil provine ardelenisul „tolcer”). Pentru a afla cum sună numele personajului în limbile orientale, ar trebui să ascultăm redarea de pe Internet.

Surpriza pentru cei care mai buchisesc în limba ce au învățat-o cântând este că, în traducerea Xeniei Dumitru, obiectul iubirii lui Stamate e... Voronca! Cece ce poate stârni tot felul de speculații. Oare poetul brăilean Eduard Marcus, mare admirator al lui Urmuz – și care, poate, învățase și oleacă de rusă de la lipovenii din urbe –, să-și fi ales pseudonimul „Voronca” inspirat de personajul din micul roman care circulase oral prin cafecele, cu mult înainte de a fi publicat de Argezei în 1922? Sau e o simplă coincidență? Cam greu de aflat adevărul fără a-i contacta pe cei doi care, probabil, încă mai pățimesc în boglia sinucigașilor, alături de eroii divinului Dante...

VOCI EMINESCIENE

Cenaclul Cultural „Voci Eminesciene” revine în atenția cititorilor de poezie contemporană printr-un nou grupaj de texte care oglindesc trăirile adolescente ale autorelor, sensibilitatea și reflexivitatea acestora, dar și procesul de căutare a unei expresii poetice originale, a propriei voci lirice. Aventura creatoare a remachistelor se află deja în al doilea an de manifestare, fiind în permanentă metamorfoză și rafinare. O fatetă remarcabilă în dinamica grupului este cea umană: empatia, colaborarea, suportul și împunerea reciprocă ale participanților, căci anul acesta nucleul cenaclului este eminent feminin. Salut pe această cale activitatea noilor membre: Andreea Tarcea (clasa a XII-a B), Ioana Chiș (clasa a IX-a E) și Ioana Rosea (clasa a XI-a A), care s-au alăturat firese grupării din anul precedent, avându-le în linia întâi pe Camelia Nistor (clasa a X-a A), Nicole Bărbuș (clasa a XI-a A), Andra Cionca (clasa a XI-a B) și Teodora Mugur (clasa a X-a D). Am inclus în colajul de față și o poezie a Flaviei Miclăuș, deja absolventă a Colegiului Național „Mihai Eminescu”, promoția 2022, atât pentru prospețimea mesajului, cât și pentru a marca reverberația și apartenența la aceeași mișcare de emulație creatoare, alături sub semnul poetului național.

Prof. coordonator, Monica D. CÂNDEA

• Nicole BĂRBUS

Sunt umbra ta...

Sunt dependentă de privirea ta
cu care amara-nădurere mi-o alini.
Sunt dependentă de surâsul tău
cu care-mă inseninezi risipirea.
Sunt dependentă de cântecul tău
cu care mă transpui pe câmpii elizee.
Sunt dependentă de prezența ta.
Sunt umbra ta.
Te zărește în fiecare zi.
Porți aceeași coafură, aceeași jachetă, aceeași chitară
și mergi pe veșnica alee
mânjită de sufețele pe care le-ai ucis
prin indiferența ta, prin vorbele tale, prin melodia ta.
Să fii eu oare următoarea victimă?
Sunt conștientă că am fost condamnată
unui joc meschin, fără evadare.
M-ai pofțit la o partidă de șah,
însă tu ai început jocul,
nepăsându-ți că eu nu aveam toți pionii pe tablă.
Cum voi mai câștiga, când startul este deja pierdut?
Stau pe scaunul îmbrăcat în cașmir,
iar tu îmi căuți un menuet.
Degetele însângerate
mângâie suav griful chitarei,
iar pana ta alunecă lent
pe corzile din dreptul rozetei.
Piciorul tău e metronom,
iar în surdina gura ta rostește notele
pe axa unei constelații.
Buzele tale
sărută tandru corpul chitarei.
Acel sărut să-mi fi fost destinat mie...
Ochii tăi de Afrodita
mă privesc stingher.
Oare cine va câștiga?
Îngerul? Demonul?

• Teodora MUGUR

Floarea mea

Nu ar trebui să te iubesc,
Zambila mea colorată...
Nu ar trebui să te iubesc,
Căci nu am inima curată.

Nu ar trebui să iubesc
Zâmbetul tău larg,
Deci refuz să ating
Ceva ce o să sparg.

Aștepti din cer să cadă
Un inger iubitor...
Sunt a minții tale sclavă,
Nu am niciun viitor.

Te iubesc ea pe o floare,
Sămânța viscolor mele,
Oare vei muri tu oare,
Oflit de vremuri rele?

Și când va apune
Până si iubirea noastră
Veți ști că tu mereu ai fost
Floarea mea cea mai albastră.

• Andra CIONCA

Pădurca

Ne-am pierdut de scoale
Prin labirintul pădure.
Căutam disperati
Un suflet viu printre damnați.

Avion, barcă sau mașină,
Toate au devenit rugină.
Nu mai știm cum am ajuns aici,
Poate-am visat cu ochi deschiși.

Ne-am lăsat în urmă și sufletele.
Ne-am pierdut și speranțele...
Din pădurea labirint,
Nimeni nu a mai ieșit.

• Camelia NISTOR

Pe lume ce-i poetul?...

Din părți rupte de stele, cizate pe pământ,
Din gânduri vechi și scumpe transpuse în cuvânt,
Din raze pietruite și din cerneală arsă,
Întrepleciunea sacră pe lume se revarsă.

Toate trec, însă nu trece ceasul ce e pus pe mut,
Căci în orice poezie, ard fărâme de trecut.
Inimile stau ascunse-n galaxia dintre gene
Hoinărind pe strada vieții, peste vreașuri de poeme.

Eminescu seria versuri despre mine, despre tine,
Întorcând pagina veche cu-a ei litere aldine.
Croia vorbele de geniu sub un foc de lumânare
Și descoperea în lume ce-i menire, ce-i mirare,
Și vedea cum veșnicia-i sprijinită de o carte,
Cu-a ei cumpănă eternă dinspre viață înspre moarte.
Azi așa face cale-ntoarsă pân' la granița cu mine.
Să îmi pun mâinile mele pe anticele ruine
Și să pot să scrie cu sânge dintr-o inimă ce plânge
Și să-i fac o scară lumii pe sub cerul ce se frânge...

• Flavia MICLAUȘ

Maramureș

Pe-o culme de deal,
A stropit Dumnezeu
Bucăți albe de nori
Și îngeri păzitori.
Forme de copii
Dorm liniștite
Și visează ploaia.
Fetele dansează
Cu păpădii în păr,
Iar flăcăii își aleg
Nori mici din deal.
Într-un colț de rai,
Moșnegi înzăpeziți
Spun, tăcuți, povești.
Doar îngerii se-aud
Și lumea ascultă
O cobză bătrână.
E frumos pe aici
Și locul e sfântit.
Iar oamenii vorbesc
Fără să spună nimic.

• Ioana ROȘCA

Al nostru amor

Un vuiet amețitor din sufletul meu
Ca trosnetul lemnelor mistuite de flăcări
Inconștient în neant, însetat de lumină,
Caută iubirea transformată,
nu demult, în ruină.

Ziua de mâine pare efemeră
Ca un sărut în bezna...
Ce s-a întâmplat, iubite,
Cu promisiunea noastră eternă?

Trăind prea multă vreme,
Îndrăgostiți doar de un vis,
Destinele ni se vor reuni,
cu desăvârșire, într-un alt paradis,

Unde vom dansa desculți prin ploșie,
Când afară e furtună,
Fără teamă că în suflet
Despărțirea noastră tună.

Vom vorbi de flori și dor,
Vom cânta de nemurire,
Trăind fără osteneire
Al nostru ne-implinit amor.

• Andreea TARCEA

Scrisul meu

o să îmi înveți scrisul
și atunci ai să mă citești
pe toți pereții
de parcă aș fi un manuscris uitat
pe care doar sufletul tău de poet nenăscut
ar ști să-l citească

Nu sunt o poezie frumoasă

nu sunt o poezie frumoasă
nu sunt nici măcar un cântec
sentimentele nu-mi sunt prietene
și noaptea îmi e descântec
nu știu cum să mă uit la soare
și nu fac parte din lumea voastră
sunt tot ce înseamnă a nu fi
și mai ales nu sunt o poezie frumoasă

• Ioana CHIȘ

cunoașteam

cunoașteam
acest suflet,
această încălțătură
emoțională
care-și ridică
valurile vieții
în străfundul
dimineții.

o cunoașteam
pe ea,
cu sufletu-i
învechit
ce-și umbrea
proprilei trăiri
terestre.

cunoașteam
expansiunea ei,
o surprindere
a orizontului
plăcut
și al
nebulnel
continue.

cunoașteam
neliniștea ei,
extremități
indecente,

extremități
înselătoare.

cunoașteam
întunecimea ei,
surplus de
vanitate,
insuficiență de
autorecunoaștere.

cunoașteam
ceea ce spuneau
despre propria-i
persoană.
cunoașteam
a lor dorință
inversată,
perspectiva unui Univers
înghețat,
în care ea
s-ar fi potrivit
sublim.

Alexandra Cornelia CODREA

(elevă, Colegiul Național „Gheorghe Șincai”, Baia Mare)

Aștept să mă găsească

Pe cine aștept
Când ar trebui să fiu doar eu,
Cu mine,
Singură în capul meu?

Pe cine aștept,
Când mă privesc pe din afară,
Plimbându-mă pe linii de telefon,
Pierzându-mi capul printre frunze?

Pe cine aștept
Să mă mai vadă?

De ce nu-mi sunt
Eu
Destul?

Descompunere fizică

Pune-mi intestinalele deoparte,
Într-o cutie de lemn,
Pe raftul din garaj.
Fă așa și cu inima,
Mai bine scoate-mi și mandibula;
Împreună, în sticlă.
Deschide-mă!
Toată!
Să fiu toată bucăți,
Poate așa...
Liberă.

M-a, iar eu am

M-a atins
Precum vântul mă alintă
Pe pielea mea arsă
De iubire și de soare.

Tântării
Mi-au lăsat mușcătură
Ce s-au transformat
În bărți antice, ascunse.

Iar eu o ațâ de păianjen,
Invizibilă ochiului uman,
A conectat simbolurile pământii
De mulți alți uitate.

În final, mult prea târziu,
Am realizat;
Mi-am agățat sufletul
De un zmeu arătos.

M-am prins bine de el
Înfiorată pe unde aş putea zbura,
Însă și mai înfiorată că m-aș pierde
Într-o cascadă înghețată.

Dar nu aş da nimic înapoi
Niciunui muritor caraghios.
E mai bine să mori precum Icar
Decât îngropat în plastic.

Fărăme

Pleci
Și rămân în noapte
Singură.
Mă întorc,
Merg cu spatele;
Acum nu mă mai rog la zei
Să vii, să fi bine.
Acum nu mă mai rog,
Blestem cu ochii pe ceas,
Bucăți de tavan îmi cad în cap,
Până și ele se destramă,
În loc de teneală
Îmi cad bucăți de carne vie,
Însângerate în regret.
Regretul te doboară,
Iar ura mă învie.

Dorm

Vreau să strâng din dinți atât de tare
Încât să mi se spargă-n gură
Să mi se taie limba în miile de cioburi ascuțite,
Să simt sângele cum îmi inundă măselele;
Iar eu să deschid gura să las
Sângele
Să curgă pe bărbie, pe gât și săni
Și coapse.

Vreau cu unghiile să-mi zgârii pielea
Să o simt, carnea fremătând
Roșie precum mereu, dar acum
Roșie de furie.
Lasă-mi corpul să ardă,
Părul, mușchii, chinul
Precum arde-n mine mintea
Scoate fum, hainele mi-s negre.

Vreau să dau și să lovesc,
Să distrug totul, să mă lase,
Să nu mai fie nimic făcut de om,
Iar apoi să mă învelesc în iarbă,
În sfârșit
S-adorm.

PARODIE

Lucian PERȚA

Liviu Ioan STOICIU

Am lăsat scris ce

Stau câteodată și mă mir de ce am lăsat scris
contemporanilor mei și urmașilor urmașilor lor
scrieri care mie cel puțin mi-s
credincioase ca un câine – ușor
mușcate pe ici-colo de criticii invidioși
ce și-au pierdut uzul rațiunii
de parcă ar fi folosit *substanțe interzise**.
Majoritatea lor roși
de viermele vanității, parvenirii și mînelunii,
ce consideră că dacă sunt *născuți în România*
pot să se bălăngăne printre orice *poeme* ar vrea,
ca printre niște *ruine*... Stau și abia-mi stăpănesc mânia
ce mă cuprinde când îi văd cu ce unități de măsură mă
măsoară... Ba

uneori chiar le plâng de milă! Stai, iubite cititorule, tu
nu-i deplânge, fă bine,
lasă-i în *singurătatea lor colectivă* și nu
fi îndușog de pletele și vorbele lor pline
de promisiuni, mai exact niște *pam-param-pam-uri*
de cuvinte.

Ei de fapt se agăț de niște naufragiați
de barca poeziei mele, așa că ține minte,
cu regret îți spun, dar trebuie obligatoriu îndepărtată.

*Cuvintele scrise cu italic reprezintă sau fac
referire la titluri de volume ale autorului.

Arta poate fi văzută ca o salvare, ca un mijloc de a-i aminti omului îndepărtarea și rătăciră sa de la
culea ființei. Arta preocupată de supranatural, de sacru, o artă eternă, îi propune omului abandonat al timpului
nostru posibilitatea de a se regăsi pe sine însuși. Forma e cea care descrie gândurile, iar culorile trăirile. Ce spune
o lucrare despre locul și timpul în care a fost realizată? Care erau valorile din societatea de atunci, care era scara
ierarhică, cum era privită opera de artă? Toate acestea sunt întrebări care trebuie puse pentru a înțelege arta, iar
specialiștii cred că operele sunt adevărate ferestre deschise spre trecut, oferind detalii de negăsit în alte surse.
Este de preferat să interpretăm din punctul de vedere al creatorului ei, precum și al celor din timpul în care a
fost realizată lucrarea. Trebuie să ne transpunem în atmosfera acelei perioade, să cunoaștem istoria, regulile,
valorile, imaginarii și cultura momentului. Tăranul român nu s-a temut niciodată de moarte. Pentru el, crucea
reprezintă un fel de poartă de intrare spre odihna veșnică. Moartea este un eveniment natural, pe care-l acceptă,
fără să-l caute. Se spune că bătrânii își presimt ceasul morții și se pregătise dinainte. Se îmbracă, își iau rămas
bun și mor pur și simplu. Cei apropiați nu plâng mortul, ci beau și se distrează. Totuși, într-un anumit moment,
cineva din familie sau o boieroaie din sat povestește viața celui dispărut. Rețelele sociale prezente în zilele noastre
(Facebook, Twitter etc.) înlocuiesc poate pe cei apropiați, telefonul este omniprezent la toate evenimentele noastre
importante și doar ceea ce dorim prezentăm „prienților noștri” despre viața noastră. Personajul exprimă acea
latură a omului modern care nu poate renunța la obiecte și mai ales la gândurile care îi încarcă existența. Culca-
rea de fond, albastru – simbol al speranței și al libertății infinitului, contrastează cu verdele – simbol al vieții,
cu galbenul – simbol al fecundității solare, roșul e simbol al pasiunii și al sângelui, iar negrul, iar negrul – simbolul morții.

Robert STREBELI

Revista NORD LITERAR

Instituție de cultură în subordinea
Consiliului Județean Maramureș
– apare lunar –

Manager: Dana BUZURA-GAGNIUC

Colectivul de redacție:

Gheorghe PĂRJA – redactor-șef
Delia MUNTEAN – redactor
Raluca HĂȘMĂȘAN – redactor

Consiliul consultativ:

Irina PETRAȘ, Mircea MUTHU, Mircea POPA,
Carmen DĂRĂBUȘ, Teodor ARDELEAN

Redactori asociați:

Daniela SITAR-TĂUT, Ovidiu PECICAN,
Lucian PERȚA, Nicolae SCHEIANU

Colaboratori:

Horia BĂDESCU, Constantin CUBLEȘAN,
Ana OLOS, Echion VANCEA, Ștefan JURCĂ,
Ioan DRAGOȘ, Tatiana DRAGOMIR

Prezentare artistică: Mircea BOCHIȘ

Acest număr este ilustrat cu lucrări
ale artistului plastic Robert STREBELI.

Redacția și administrația:

cod 430311, Baia Mare,
str. Gh. Șincai, nr. 46, tel. 0262-215870,
E-mail: nord.literar@yahoo.com
www.revista.nord-literar.ro

ISSN 1583-817X

Marcă înregistrată OSIM M2007 10928

Tipar: S.C. KUMAR PRINT S.R.L., Baia Mare

Costul unui abonament - 2023: Prin poșta: 3 luni - 24 lei; 6 luni - 48 lei; 12 luni - 96 lei.

• Informăm colaboratorii noștri că responsabilitatea asupra conținutului materialelor publicate revine autorilor.
Colaboratorii ne pot trimite materialele doar în format electronic, eșuse cu semnătura și cu respectarea normelor
ortografice impuse de Academia Română.

• Rugăm editorii, revistele și autorii care doresc să le semnalăm erorile și publicațiile periodice în numere viitoare
ale revistei noastre să le trimită pe adresa poștală sau electronică a redacției.

André DOMS

Născut la Bruxelles, în 9 martie 1932, André Doms este în primul rând și prin excelență poet, chiar dacă a practicat, deopotrivă, exercițiul eseistic și critic. Opera lui lirică (1956-2008), care număra peste o duzină de volume, a fost receditată în 2008 sub titlul *Demeurs successives* și continuată prin culegerile de poeme: *Voyeur voyageur* (Le Taillis Pré, 2012), *Sérénade* (2013) et *Entre-temps* (2015), fiind încununată de numeroase premii, printre care: „Blaise Cendrars” (Suisse romande, 1990), „Louis Guillaume” (Paris, 1991), „Lucian Błaga” (Paris, 1996). Tradus în câteva limbi, printre care și cea română, comentator aplicat al poeziei europene – asupra căreia ne-a dat o impresionantă panoramă critică în trei volume – André Doms este, în același timp, unul dintre cei mai buni cunoscători și prieteni fideli ai poeziei est-europene. Poezie pe care este răsfațat al festivalurilor de la Struga și Cluj a cunoscut-o la sursă, de care s-a simțit atras și s-a legat pentru totdeauna. Nu e de mirare, deci, că în panorama amintită nu puțini poeți români – printre care Błaga, Caraion, Sorescu, Bădescu – se bucură de exegeze pertinente. Masiv, chiznovat și iubitor de apelpisite festinuri răsăritene, belgul acesta puternic, puternic în deplinătatea și nenumăratele nuanțe ale cuvântului, belgul acesta pare mai degrabă fratele geamăn al lumitului Falstaff decât poetul discret și profund care este André Doms. Acela care practică un discurs liric direcționat spre un transcendent perceput ca imanență exprimată în clipa de grație în care poemul fracturează crusta realității, pentru a ne face să întrezărim urma lăsată de aripa îngerului. O poezie fără fast, dar nici despuată de podoaba metaforei necesare, cumpănită ca și autorul ei, mereu aceeași și mereu altfel, mereu lîmpede și mereu vicleană, legănând capcane, voluptoase vârtejuri, asemenea acelei *Meuse endormeuse*, fluviul pe malul căruia André Doms locuiește, în apropiere de Namur, și de care este iremediabil îndrăgostit. În acest martie în care își sărbătorește primul an al nanogeriului, să-i spunem și noi: La mulți ani!

Artă poetică

1. Mă imbarcaseră ca să-nveselesc echipajul. Și totuși mai puțin îngrijorat de ei decât de focurile fumegând în ținuturi sau decât aceste butoaie negre plângând la marginea orașului uleiul unui pescuit miraculos.

Licitație-n toi: se neguțează, se bârfește, mai târziu pomana Madonei.
Vele umflate jucând printre nori. Săracă umbra la ora aceasta sau poate n-am văzut-o eu încă.
În înalt, palatele se-alcătuiesc de sus în jos. Poemul la fel.

2. Trecătoarea blondă și albă e-n pauză. Ochii, pe care nimic nu-i oprește, sunt alții, se umezese.
Dorința aprinsă în colțul gurii. Așteaptă gestul pe care nu-l fac.
Trădător, între maldărele de ruine, sub arcadă, mă năruu.
Teatrul e dificil. Ea, leșinată.

3. La adăpostul pivniței. Nici tejghea, nici meșter. Fac curse, pentru vânători de blănuri care nu vor cădea în ele, și-nțins pe burtă devorez o viață de câine-lup.
Când, din spaimă de haite, dintr-un salt încalec scara, puțul ei de lumină, și-acolo sus șovăie încă la cheremul cărămizilor văruiute o cărare albastră de-avânt primăvăratice. Dar ochiul urcă, el vrea.
...dar războiul ! Nici măcar regele nu-și părăsește careul curții.

4. Fiecare să-și îngrijească limba. Și totul din nou fie spus – sau tăcut, precum în radă blocat, dacă evidența le lipsește cuvintelor.
Și mai ales aruncă tot testul, înainte ca nava să se scufunde: un ban pentru trai îi e de ajuns trecătorului.
Ușurează-ți sufletul, să poată încă vorbi o inimă care șchioapătă, care să-i spună, celui de lângă ea, despre lucrul acesta, de oricât de departe ar reveni el.

Fluviul

Cum să vorbesc despre fluviu:
Plutesc de-a lungu-i, dintre noi doi
cine-i cel care merge, cine ce duce?
Simte el ca și mine timpul
Lucrând, povara umbrei
când ochiul visează, se tulbură și teamă îi este
să nu-și piardă reperatele, malurile ducând
către gurile mării?

*
Fericirea de-a pluti încă,
de-a-ntinde pânze întâmplătorului vânt.
Voi face-n sfârșit ceea ce viața
a uitat să mă-nvețe?
Obsedantă, imprevizibilă apă,
aceeași și altfel, femeia
ce mă redă mie însumi, o!, poezie neîntreruptă
în care se joacă fărăme de soare.

*
Un lung cenușiu de apă netezind
de departe inima stâncii
și visul visându-se-n întunericul
ochiului. Nimic altceva decât umbră
în inserările timpului,
nimic altceva decât pești rătăciți
să mă tulbure. Sunt fluviul de-acum
sau deja ceața lui?

*
Ia viața ca pe o taină,
spune fluviul – amant răbdător
între mișcătoarele-i maluri.
Alungă visul albastru de-a reveni
la izvoare,
păzitoarele-ascunselor:
te-ai pierde aici în jocu-
ntâmplării, în oglinda de gheață
a dimineților moarte.

*
Credința n-o strigi,
spune fluviul, și limba
blândă se face de-atingerea ființei.
Oră buimacă, nedemnă,
În care tot ce-mi doresc
e-nsoțirea târziei,
nesperatei mele trăiri,
în care presimt umbra lebedei
sub buruienile soarelui.

Prezentare și traducere
de **Horia BĂDESCU**